

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

ПАНАСЮК ІРИНА ВАЛЕРІЇВНА

**ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ
ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Спеціальність: 8.03050802 – Банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

**Студентка групи БСзм – 52
І.В. Панасюк**

**Науковий керівник:
к. е. н., доцент Ю.М. Галіцейська**

**Дипломну роботу допущено
до захисту:**

«__»_____2013 р.

Зав. кафедри банківської справи,

д.е.н., професор

О. В.Дзюблюк _____

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Тернопіль - 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БАНКАМИ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ.....	7
1.1. Місце та роль комерційних банків в економіці.....	7
1.2. Загальна характеристика та значення власного капіталу в діяльності банківських установ.....	16
1.3. Структура та функції власного капіталу банківських установ.....	26
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	32
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ВІТЧИЗНЯНИМИ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ.....	35
2.1. Джерела та способи формування власного капіталу банків.....	35
2.2. Особливості практичних аспектів формування власного капіталу вітчизняними банками.....	41
2.3. Структурний аналіз достатності капіталу банків.....	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	58
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	59
3.1. Шляхи збільшення власного капіталу банків з використанням зарубіжного досвіду.....	59
3.2. Формування якісної структури власного капіталу банків з врахування ризиків банківської діяльності.....	69
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	99

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Ефективне функціонування економіки будь-якої країни та світової економіки загалом, великою мірою забезпечується результативною діяльністю банківської системи. Така визначна роль обумовлюється виконанням особливої функції банків – функції провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення грошових ресурсів між різними економічними агентами і тим самим забезпечують їх потреби у позичкових коштах, що є необхідною умовою розширеного відтворення. Таке становище банків вимагає від них нарощування обсягів та оптимізації структури власного капіталу.

Власний капітал банків складає основу діяльності будь-якої банківської установи, оскільки створює передумови для проведення банківської діяльності, в результаті якої банки отримують прибуток, формує позитивний імідж та підвищує довіру з боку суб'єктів ринку.

В сучасних умовах, коли вплив фінансової кризи відчують всі банківські установи світу, надзвичайно важливим завданням щодо оптимізації банківської діяльності є забезпечення ефективного формування та нарощення власного капіталу банків. Саме це й обумовлює актуальність обраної теми роботи.

Огляд літератури з теми дослідження. Необхідність оптимізації та вдосконалення процесу формування та нарощення власного капіталу банків в умовах ринкових перетворень економіки зумовили появу значної кількості праць вітчизняних і зарубіжних авторів, присвячених дослідженню особливостей власного капіталу. Це вказує на важливість даної проблеми в організації банківської діяльності та необхідності пошуку шляхів її розв'язку.

Питання формування власного банківського капіталу розглядаються в роботах таких вітчизняних та зарубіжних економістів як: Н. Г. Антонов, І. Т. Балабанов, Ю. А. Бабичева, О. Д. Василик, З. М. Васильченко, О. В. Васюренко, А. П. Вожжов, А. С. Гальчинський, Дж. Е. Доллан, Є. Ф. Жуков, О. Д. Заруба, В.І.Колесников, Г. Т. Карчева, Л.П.Кролівецька, Т.Кох,

О.І.Лаврушин, П. В. Матвієнко, А. М. Мороз, В. І. Міщенко, Г. С. Панова, Л. О. Примостка, О. І. Пилипченко, М. Ф. Пуховкіна, П. С. Роуз, К. Є. Раєвський, Дж.Ф.Сінкі, А. Сміт, М. І. Савлук, В. М. Усоскин, М. Фрідман, Дж. Р. Хікс, Й. Шумпетер, А. Шварц та ін.

Слід відзначити вагомий внесок зазначених наукових досліджень у вивчення питань формування власного капіталу банків. Слід вказати, що авторами цих робіт розглядаються окремі аспекти багатогранної проблеми, пов'язаної із вивченням сутності, передумов та особливостей механізму формування капіталу банків, а також із регулюванням банківського капіталу. Однак, економічні умови постійно змінюються і саме тому дана проблема потребує додаткового дослідження, враховуючи стрімкий розвиток банківського бізнесу та новітні реалії української економіки в процесі реалізації ринкових перетворень.

Мета і завдання дослідження. Метою даної дипломної роботи є обґрунтування теоретичних засад організації банками роботи з формування власного капіталу, всебічний аналіз порядку, джерел та способів його формування й нарощення. Розгляд проблем, які супроводжують процес формування та збільшення власного капіталу банківських установ, а також шляхів їх вирішення. Для досягнення поставленої мети визначено ряд основних завдань:

- обґрунтувати місце та роль комерційних банків в економіці;
- визначити сутність поняття «банківській капітал», дослідити теоретичні основи його формування;
- розглянути джерела та механізм формування власного капіталу банків;
- визначити сутність банківських ризиків, що виникають в роботі банківських установ та з'ясувати оптимальні шляхи їх мінімізації;
- сформулювати практичні рекомендації щодо покращання роботи банків у процесі формування ними власного капіталу.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження є функціонування банків в умовах ринкової трансформації економіки України.

Предметом дослідження є процес формування та нарощення комерційними банками власного капіталу.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано загальнонаукові прийоми і методи наукового пізнання. Серед них, зокрема: метод теоретичного узагальнення і порівняння – для розкриття сутнісних аспектів при обґрунтуванні поняття капіталу банків та його ролі в діяльності банківської установи, а також застосовано групування, порівняння та узагальнення економічних показників – для дослідження тенденцій і закономірностей організації роботи банків із формування власного капіталу; метод системного оцінювання – для розгляду базових теоретичних аспектів відносин банків з суб'єктами господарювання; метод аналізу і синтезу – для оцінки ролі банківських установ на фінансовому ринку в процесі виконання ними функції фінансового посередництва; метод причинно-наслідкового зв'язку – для обґрунтування особливостей дії чинників впливу на структуру та якість банківського капіталу; абстрактно-логічний метод – для визначення шляхів покращення роботи банків у напрямку формування і нарощення власного капіталу.

Інформаційну базу роботи складають законодавчі та нормативні акти, які регулюють діяльність банків, офіційні статистичні дані й інструктивні матеріали Національного банку України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних економістів з досліджуваної проблеми, енциклопедичні та довідкові видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні і практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з формуванням банками власного капіталу в сучасних економічних умовах. У процесі дослідження були отримані такі результати:

– уточнено поняття «банківській капітал», під яким слід розуміти тільки ті грошові кошти і виражені в грошовій формі матеріальні та нематеріальні цінності, які належать банку на правах власності, використовуються ним для започаткування своєї діяльності, забезпечують економічну самостійність та

стабільність функціонування, визначають можливості банківської установи щодо мобілізації залучених і позичених ресурсів та є джерелом фінансування подальшої банківської діяльності та передумовою одержання прибутку;

– визначено місце та роль банків на фінансовому ринку. Встановлено, що банками виконується ряд функцій, головної з яких є функція фінансового посередництва. Обґрунтування цієї функції дає можливість комплексно розглянути роль банків не тільки, як посередників на фінансовому ринку, а і як установи здатної раціонально з максимальною вигодою, як для себе, так і суспільства в цілому, використати право тимчасового розпорядження акумульованими коштами, а передумовою ефективного виконання такої функції є формування власного капіталу банківської установи;

– обґрунтовано нові практичні рекомендації щодо діяльності банків в процесі формування та збільшення власного капіталу з використанням досвіду зарубіжних банків.

Практичне значення роботи. Результатом вирішення комплексу поставлених у дипломній роботі завдань є розробка сукупності пропозицій і рекомендацій практичного характеру, стосовно реалізації банками заходів з формування та поповнення власного капіталу, які включають наступні положення: 1) пропозиції щодо використання комплексної оцінки основних видів ризиків, які супроводжують діяльність банку, а саме ринкового, операційного та ризику ліквідності, із зазначенням основних методів їх мінімізації; 2) рекомендації щодо формування якісної структури власного капіталу банку з врахуванням очікуваних та неочікуваних втрат банківської установи від ризиків; 3) рекомендації щодо поповнення власного капіталу банків з використанням внутрішніх та зовнішніх джерел, спираючись на досвід зарубіжних банківських установ.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 105 сторінок, що включає 11 таблиць, 3 рисунки, 6 додатків. Список використаних джерел налічує 146 позицій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ БАНКАМИ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

1.1. Місце та роль комерційних банків в економіці

Особливості організації сучасної ринкової системи економічних відносин зумовлюють необхідність функціонування ряду посередницьких структур, що забезпечують нормальну життєдіяльність господарського механізму країни.

Банківська система – одна з найважливіших і невід’ємних структур ринкової економіки. Це – сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ, що існують у межах спільної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу. Розвиток банків, товарного виробництва й обігу історично відбувався паралельно і мав щільний взаємозв’язок. При цьому банки як посередники в перерозподілі грошових ресурсів істотно впливають на загальну ефективність виробництва, що може значно прискорити чи стримати економічний розвиток країни; відтак успішність ринкових перетворень в економіці залежить передусім від ефективного розвитку банківської системи, від того, наскільки ефективно спроможні діяти банки.

Поняття банківської системи може бути визначене через сукупність фінансових посередників, які постійно на професійній основі займаються банківською діяльністю і взаємопов’язані у самостійну економічну структуру.

В Україні побудована дворівнева банківська система, що складається з Національного банку України та інших банків, відносини між банками системи будуються у двох площинах – по вертикалі й по горизонталі, відповідно до положень Закону «Про банки і банківську діяльність» [59]. Перший рівень банківської системи займає Національний банк України, який виконує функції головного регулюючого органу системи, провадить грошово-кредитну політику, що займає провідне місце в регулюванні всієї економіки країни. Важливу роль у забезпеченні функціонування та розвитку банківської системи відіграють банки другого рівня. Згідно зі законодавством України вони сукупно

виконують три функції:

- 1) залучення на рахунки грошових коштів фізичних і юридичних осіб;
- 2) розміщення залучених коштів від свого імені на власних умовах;
- 3) відкриття і ведення рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банки є основною складовою банківської системи держави і належать до особливої категорії ділових підприємств, котрі отримали назву фінансових посередників.

У ринкових умовах господарювання роль банків полягає в їх спроможності залучати тимчасово вільні грошові кошти для подальшого розміщення цих коштів та отримання прибутку. При цьому банки забезпечують задоволення потреб суб'єктів економіки в додаткових коштах. Необхідність функціонування ефективного механізму перерозподілу тимчасово вільних грошових коштів зумовлюється взаємодією суб'єктів ринку. Досягненню оптимальної взаємодії між ними сприяє діяльність фінансових посередників, якими є банки.

Кількість фінансових посередників на ринку та різноманітність фінансових послуг, що вони надають, характеризує ступінь розвитку фінансового ринку. На розвиненому ринку діють багато фінансових посередників, які за невелику плату надають клієнтам широкий спектр фінансових послуг.

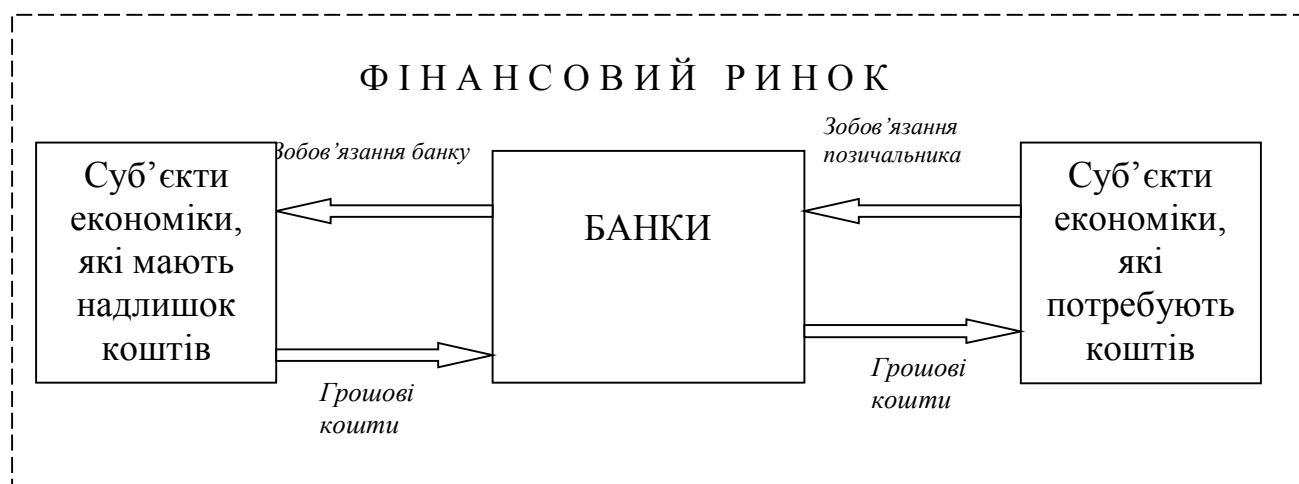
Фінансові посередники обслуговують практично весь рух грошових потоків у економіці та створюють базові передумови виробництва, а саме всіх стадій процесу суспільного відтворення – розподілу, обміну й споживання. Фінансовим посередникам належить головна роль у ринковій інфраструктурі, оскільки саме вони є необхідним елементом взаємодії у сфері грошових відносин між суб'єктами ринку і забезпечують відтворювальний процес на макро- та мікрорівнях. При цьому основна частина грошових ресурсів рухається через установи банків, що обумовлює їх головну роль у системі інститутів фінансового ринку.

Саме на фінансовому ринку відбувається перерозподіл коштів, при якому

вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому кошти спрямовуються, як правило, від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто використовує їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки в цілому, а й поліпшенню економічного добробуту кожного в суспільстві [142, с.11].

В Україні через слабкий розвиток фондового ринку саме банки є головними фінансовими посередниками, які спрямовують кошти, вивільнені в процесі господарської діяльності, від кредиторів до позичальників, надаючи їх у тимчасове користування тим суб'єктам економіки, котрі потребують додаткових коштів. При цьому банки створюють нові вимоги та зобов'язання, що своєю чергою стають товаром на фінансовому ринку. Так, приймаючи внески клієнтів, комерційний банк створює нові зобов'язання – депозити, а видаючи позики – нові вимоги до позичальників. Процес створення нових зобов'язань та їх обмін на зобов'язання інших суб'єктів економіки становить сутність фінансового посередництва (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Схема фінансового посередництва банків на фінансовому ринку [44, с.11]

Найголовніша функція фінансових посередників полягає у створенні оптимального співвідношення між власними активами й пасивами, з одного боку, і потреб своїх клієнтів – з іншого.

В умовах сучасної економіки масштаби фінансового посередництва набувають значних розмірів. Про це свідчить кількість грошових потоків,

наявних у господарстві. Своєю чергою, господарство розділене на ряд секторів: домашні господарства, ділові підприємства, державні установи, фінансово-кредитні інституції, зарубіжний сектор.

Господарство країн із ринковою економікою характеризується тим, що сектор домашніх господарств зазвичай є постачальником коштів для інших секторів, які відчують їх нестачу. Позичальниками коштів на фінансовому ринку зазвичай є державний сектор і сектор ділових підприємств, який за умов нормальної економічної кон'юнктури має дефіцит коштів. У залежності від стану платіжного балансу країни за поточними операціями зарубіжний сектор може мати нестачу коштів і виступати їх позичальником або мати надлишок коштів і бажання ці кошти розмістити.

За умов ринкового господарювання загальноекономічна роль банків як основних фінансових посередників визначається їхніми можливостями залучати тимчасово вільні грошові кошти та ефективно розміщувати їх. Саме від спроможності банківської системи акумулювати необхідні ресурси, що забезпечили б потребу суб'єктів господарювання в додаткових грошових коштах, залежать можливість діяльності цих суб'єктів у всіх секторах економіки, а також перспектива подолання спаду української економіки, який відбувся внаслідок світової фінансової кризи та, подальший її розвиток.

На нашу думку, слід розглянути наступні позиції, що відображають роль банків у економіці:

По-перше, банки, як фінансові посередники займають частку фінансового ринку та перерозподіляють позичкові капітали.

По-друге, з огляду на функціональне призначення, банки беруть активну участь у формуванні грошової пропозиції та можуть суттєво впливати на економічне становище загалом.

По-третє, банки надають суб'єктам ринку широкий спектр послуг, що, своєю чергою, також впливає на економічні процеси в суспільстві.

Отже, на нашу думку, розглянуті позиції дають змогу зробити висновок про те, що банки в ринковій економіці є головними фінансовими

посередниками, які покликані забезпечувати акумулювання та перерозподіл грошових коштів. Потреба в такому перерозподілі зумовлена необхідністю взаємодії суб'єктів ринку, які мають надлишки тимчасово вільних коштів, та суб'єктами ринку, котрі потребують додаткових коштів. Такий перерозподіл на практиці реалізують за допомогою фінансових посередників, якими є банки.

Слід зазначити, що функціонування фінансових посередників, зокрема, банків є можливим тільки за умов формування останніми власного капіталу, оскільки саме наявність необхідної кількості власних коштів дає змогу розпочати банківську діяльність та здійснювати фінансове посередництво.

Це зумовлює необхідність теоретичного дослідження загальних засад функціонування банків та обґрунтування можливих шляхів проведення банками заходів з ефективного формування та поповнення власних коштів. Для здійснення зазначеного завдання необхідно з'ясувати суть банків, як посередницьких структур, які забезпечують нормальну життєдіяльність господарського механізму країни. Для досягнення цієї мети, на наш погляд, необхідно детально зупинитися на розгляді поняття «банк».

У вітчизняній літературі нема єдиного визначення банку. Нерідко трапляються такі поняття, як установа, організація, інститут або фінансовий посередник. Найпоширенішим трактуванням суті комерційного банку є трактування Ю. І. Коробова, котрий розглядає банк як інститут кредитної системи, що не має права емісії банкнот [13, с. 68]. Таке трактування банку, на нашу думку, свідчить про відмінність комерційного банку від центрального, вказуючи на виняткове право останнього на емісію банкнот. Однак інші небанківські інститути кредитної системи також не мають права емісії банкнот, отже, зазначене трактування банку не дає ґрунтовного визначення суті комерційного банку. Іншим підходом до визначення суті банку є підхід, згідно з яким поняття банку трактують як установу чи підприємство, що виконує певні операції та надає певні послуги. В «Банківській енциклопедії» під редакцією А. М. Мороза банки розглянуті як «установи, що акумулюють грошові кошти і нагромадження, надають кредити і здійснюють грошові розрахунки, облік

векселів, емісію грошей та цінних паперів, операції зі золотом, іноземною валютою та інші функції» [8, с. 21]. Аналогічне тлумачення дають й інші науковці, зокрема А. Голуб, Л. Семенюк, Т. Смовженко [38, с. 70], Л. А. Дробозіна [136, с. 49]. Поняття «кредитна установа» як синонім слова банк широко використовують німецькі вчені. Це можна простежити в роботах проф. Г. Асхауера [130, с. 7], проф. В. Заутера [67, с. 33]. Американський вчений Пітер С. Роуз називає банк фінансовим інститутом, який пропонує широкий спектр послуг, насамперед тих, що стосуються кредитів, заощаджень та платежів і виконує різноманітні фінансові функції щодо будь-якого підприємства в економіці [122, с. 3–5]. Схоже визначення дано і в російському навчальному посібнику Є. Ф. Жукова [55, с. 93].

Деяко іншої точки зору щодо визначення суті банку дотримується В. І. Колесников. Він вважає, що «банки – це кредитні організації, що мають виняткове право здійснювати у сукупності банківські операції: залучення грошових коштів у вклади фізичних та юридичних осіб, розміщення їх від свого імені і за свій рахунок на умовах поверненості, платності та строковості, ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» [14, с. 17].

Всі ці підходи до визначення суті банку акцентують увагу на здійснюваних банком операціях, що є позитивним і, на нашу думку, дають уявлення про сфери діяльності банку, однак недоліком таких визначень є відсутність єдиного підходу до конкретного кола операцій. Це дає змогу віднести до банківських операцій фінансові послуги, які можуть здійснювати не тільки банки, а й інші небанківські кредитно-фінансові установи, а це ускладнює трактування суті банків.

Зарубіжні автори Дж. Долан та П. Роуз висловлюють думку про неможливість дати чітке визначення банку, з якого випливало б, чим банк відрізняється від не банку [47, с. 70; 122, с. 366]. Зокрема, в роботі П. Роуза зазначено, що: «...багато фінансових інститутів, включаючи дилерів, які займаються цінними паперами, а також брокерські фірми і страхові компанії, намагаються у відношенні послуг, що вони їх надають, якомога більше

наблизитись до банків. У свою чергу банки у боротьбі з небанківськими конкурентами пропонують брокерські послуги в операціях з нерухомістю і цінними паперами, послуги із страхування, вкладають кошти у взаємні фонди і т. п.» [122, с. 2]. Як видно з викладеного зарубіжні автори концентрують надмірну увагу на з'ясуванні спільних та відмінних рис між банками та небанківськими кредитно-фінансовими установами.

Із огляду на перелік операцій, які здійснюють банки, нині у вітчизняних і зарубіжних економічних дослідженнях нема єдиного підходу до питання про визначення суті банків та їх ролі й місця в економіці загалом і на фінансовому ринку зокрема. Відсутність однозначного розуміння поняття «банк» зумовлене значною різноманітністю як видів банків, так і операцій, що вони здійснюють у процесі фінансового обслуговування суб'єктів економічних відносин. Даються ознаки також відмінності в юридично закріплених переліках операцій, які можуть здійснювати банки у різних країнах, що пов'язано з особливостями історичного розвитку банківської системи у кожній із них. Банки виконують широкий спектр операцій, зокрема приймають вклади, здійснюють розрахункове обслуговування своїх клієнтів, видають кредити, надають консультації з різноманітних фінансових питань, виконують посередницькі операції, випускають цінні папери, управляють майном і багато інших. Однак виокремити суто банківські операції, тобто ті, що їх виконують тільки банки, є проблематичним. Важливо відзначити і світову тенденцію фінансової глобалізації, яка супроводжується значним розширенням традиційних сфер діяльності банків, що призводить до фактичного стирання раніше чітких меж між функціонуванням банківських і небанківських інститутів фінансового ринку.

Згідно зі Законом України «Про банки і банківську діяльність» банком називають юридичну особу, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Таке визначення не дає, на нашу думку, вичерпного визначення банку та не вказує на його особливе місце серед інших кредитно-фінансових

установ. Більш вдалим, з врахуванням специфічності, банківської діяльності є попередня редакція Закону України «Про банки і банківську діяльність» де зазначалося, що банком називають юридичну особу, яка має право здійснювати в сукупності наступні операції: залучення грошових коштів юридичних та фізичних осіб і розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах, на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [59]. При цьому установа, яка здійснює ці операції в сукупності, називається банком. Банки можуть здійснювати широкий спектр операцій, які, своєю чергою можна розмежувати на тільки банківські, тобто ті, які вони виконують на підставі дозволу НБУ, та інші операції. При цьому важливим є те, що лише банки можуть здійснювати в сукупності: 1) депозитні операції, пов'язані зі залученням коштів фізичних та юридичних осіб на вклади на різні терміни; 2) кредитні операції, що полягають у передачі банком власних і залучених ресурсів клієнтам у тимчасове користування від свого імені, на визначений термін та за відповідну плату у вигляді процента; 3) розрахункові операції, що здійснюються за дорученням клієнтів та пов'язані зі здійсненням розрахунків у готівковій та безготівковій формі в процесі їхньої господарської діяльності, а також у зв'язку з їх фінансовими зобов'язаннями. Саме сукупність трьох зазначених операцій є визначальною рисою банку, оскільки окремі з них можуть здійснювати небанківські фінансові інститути фінансового ринку, однак жоден із них не виконує зазначені операції в сукупності. Це дає підстави стверджувати, що сукупність виконання всіх трьох базових операцій свідчить про діяльність саме банківської установи.

Суть банку найдоцільніше визначити через основні його функції в економіці. Проте стосовно загальної кількості функцій банку в економічній літературі не сформовано єдиних поглядів, а також відсутні єдині підходи до визначення змісту банківських функцій.

Із нашої точки зору, функції банку мають характеризувати місце банку в економічній системі, його вплив на економічне середовище, в якому банк функціонує, а найоптимальнішим підходом до визначення функцій банку має

бути більш узагальнений підхід, згідно з яким банки в умовах ринкової економіки виконують такі основні функції:

– по-перше, це функція фінансового посередництва, яка поєднує акумуляцію грошових ресурсів, трансформаційну роботу банку та розподіл згаданих ресурсів. При цьому для ефективного виконання цієї функції банки мають насамперед, сформувати відповідну ресурсну базу, забезпечити її стабільність і безпеку для вкладників. Лише після цього залучені ресурси можна трансформувати за термінами, обсягами, простором та ризиками і проводити їх розподіл;

– по-друге, функція посередництва в платежах, економічний зміст якої полягає у виконанні банками операцій із прийняття грошових коштів від клієнтів, їх зберігання, виплата за дорученням клієнтів, зарахування коштів за переказами на відповідні банківські рахунки, здійснення безготівкових розрахунків, виконання розрахункових операцій із пластиковими картками, дорожніми чеками, оплата боргів та ін. Функція посередництва в платежах є необхідною в економіці країни та вигідною, оскільки перераховані операції дуже поширені в економіці ринкового типу, сприяють зменшенню витрат обігу та прискоренню розрахунків;

– по-третє, емісійна функція або функція випуску кредитних грошей, яка полягає в забезпеченні господарського обороту належною кількістю платіжних засобів. Банки можуть створювати додаткові платіжні засоби і спрямовувати їх в оборот, збільшуючи пропозицію грошей, або вилучати їх із обороту, зменшуючи пропозицію грошей. Цю функцію виконують як центральні банки, які емітують готівкові та депозитні гроші, так і комерційні банки, котрі емітують депозитні гроші через механізм кредитно-розрахункових операцій та грошово-кредитного мультиплікатора.

За допомогою функції фінансового посередництва банкам вдається узгодити інтереси власників вільних грошових коштів та позичальників. Одночасно банківська діяльність, як відомо, має давати прибуток і самому банку. За рахунок такого прибутку може відбуватися поповнення власних

коштів банку та збільшення ресурсного потенціалу, що дає змогу розширити спектр банківської діяльності й забезпечити подальший розвиток.

У процесі функціонування банки проводять роботу, яка з одного боку спрямована на залучення нових клієнтів для збільшення обсягів надходжень грошових коштів, а з іншого – на визначення найефективніших шляхів розміщення цих коштів.

Таким чином, функція фінансового посередництва є основною, оскільки реалізуючи її, банки забезпечують свою ефективну життєдіяльність та сприяють кругообороту капіталів, водночас забезпечуючи задоволення свого прагнення максимізувати прибуток і задовольняючи інтереси своїх клієнтів через надання різноманітних банківських послуг. Окрім того, як свідчить досвід, циклічний розвиток банківської системи зумовлює розвиток економіки в цілому.

Отже, ефективне виконання банками функції фінансового посередництва потребує передусім попередньої акумуляції коштів, тобто формування ресурсів, що банки реалізують через розроблення та проведення відповідної політики.

1.2. Загальна характеристика та значення власного капіталу в діяльності банківських установ

Із урахуванням того, що особливою функцією, яку виконують банки, є функція фінансового посередництва, її успішне виконання значною мірою визначає спроможність банківської установи залучати вільні грошові кошти суб'єктів ринку. Своєю чергою, можливість залучати вільні грошові кошти визначається передусім розміром сформованого власного капіталу банку.

Предмет нашого дослідження визначає необхідність і важливість наукового обґрунтування сутності терміну «банківський капітал», оскільки саме нагромадження власного капіталу є першим кроком у діяльності банківської установи. В економічній літературі при трактуванні суті капіталу є багато розбіжностей, а відтак ускладнюється подальший розвиток теоретичних

узагальнень, формування та використання банківського капіталу на практиці. Взаємини банків із клієнтами й органами нагляду та регулювання також залежать від правильного розуміння суті банківського капіталу.

Досліджуючи походження слова «капітал», ми з'ясували, що цей термін має корені у німецькій (Kapital – капітал) і латинській (Capitalis – головний) мовах та означає багатство у формі грошових ресурсів, нерухомості, цінних паперів і яке використовують для самопримноження. А. Сміт у своїй праці «Дослідження про природу та багатства народів» розглядав капітал як накопичений запас засобів виробництва, що використовується для господарських потреб і дає дохід [127, с.207]. Інший представник класичної політекономії Д. Рікардо зазначив, що «капітал – це та частина запасів виробництва, яка використовується для отримання прибутку» [121, с.130]. Подібні підходи до визначення суті капіталу розділяли й деякі інші економісти [94; 98, с. 148; 70 с. 248], котрі визначали капітал як початковий накопичений запас продуктів минулої праці, розглядали капітал як один із факторів виробництва та головною властивістю капіталу вважали спроможність давати дохід. Як бачимо, згідно з наведеними підходами капітал прирівнюють до ресурсів, запасів, факторів виробництва. Основні положення, що їх сформувавши представники класичної політекономії, взяли за основу всі наступні дослідники даної проблеми.

Проаналізувавши окреслені підходи, можна зробити висновок про те, що «капітал» є складним і багатостороннім поняттям та проявляє себе безпосередньо у сфері економічної діяльності суб'єктів господарювання й економічних відносин між ними. Дефініцію «банківський капітал» можна сформулювати провівши узагальнення різних поглядів на економічну категорію «капітал» та наголосивши на основних його рисах.

Із нашої точки зору, капітал у загальному вигляді можна визначити як вартість, що приносить додаткову вартість, має різноманітні форми вираження (гроші, будинки, споруди, обладнання, земля тощо), є персоналізованою і виступає власністю конкретної особи. Формується капітал у результаті його

нагромадження, що стає можливим за умов заощадливості його власника.

Як уже було зазначено, капітал у процесі обігу може виступати в різних формах: товарній, продуктивній, грошовій, крім цього, він функціонує в різних сферах і може служити торговим, промисловим та позичковим капіталом. Однією зі сфер обігу капіталу є банківська діяльність, в якій капітал виступає у вигляді банківського. Виникнення банківського капіталу було історично обґрунтовано появою кредитних установ та необхідністю фінансового посередництва. Зумовлено це тим, що банки обслуговують економічний оборот, здійснюють розрахункові й касові операції, зберігають заощадження населення, забезпечують необхідними ресурсами суб'єктів економіки. У банківських установах акумулюються значні грошові кошти, завдяки чому, активи банків у кілька разів перевищують активи великих підприємств промисловості, транспорту та інших галузей економіки. Все це свідчить про те, що банки є фінансово сильними структурами, які володіють великим економічним потенціалом. Банківському бізнесові притаманний системний характер, що робить його вразливим до банкрутства будь-якої банківської установи системи та спричиняє значні фінансові проблеми для інших банків. Стабільність діяльності кожного окремого банку створює передумови надійності банківської системи загалом і захищає банківську систему від руйнівного впливу криз. Діяльність фінансових посередників має на меті справедливий розподіл національного доходу і національного багатства між різними соціальними групами й економічними суб'єктами суспільства. Ефективна, надійна діяльність банків сприяє макроекономічній стабільності у країні, стійкості національної валюти, довірі населення до банківських установ. Особливості визначення та формування банківського капіталу підпадають під вплив усіх перерахованих факторів.

У сучасній економічній літературі нема однозначного тлумачення поняття «банківській капітал»; це поняття часто ототожнюють з іншими економічними категоріями, такими, як ресурси, запаси, фонди тощо.

Із нашої точки зору, поняття «банківський капітал», безперечно, тісно

пов'язане з поняттям «капітал», а саме є похідним від нього та має поєднувати в собі основні риси цього поняття. В зарубіжній та українській економічній літературі, а також у практичній діяльності термін «банківський капітал» вживають досить часто, однак залежно від ситуації в це поняття вкладають різний зміст. Так, Енциклопедичний словник бізнесмена [51, с. 76-77] визначає банківський капітал як «сукупність грошових капіталів (власний і залучених коштів), якими оперують банки... вони приносять власнику банківський прибуток». Деякі російські економісти розглядають банківський капітал як відокремлену грошову форму промислового капіталу, підпорядковану в своєму русі кругообігу промислового капіталу [105, с. 15]. Згадані точки зору схожі у тому, що банківський капітал пов'язаний тільки з грошовим капіталом, однак, на нашу думку, таке визначення не розкриває сповна поняття банківського капіталу, оскільки капітал взагалі, й банківський капітал зокрема може існувати й у матеріально-речовій формі.

Деяки вчені-економісти, банківський капітал вважають сукупністю всіх ресурсів, що залучив банк адже він вкладає їх тільки для забезпечення прибутку. М. Д. Алексеєнко розглядає банківський капітал як "грошові кошти та виражену в грошовій формі частку матеріальних, нематеріальних і фінансових активів, що перебувають у розпорядженні банків та використовуються ними для здійснення операцій із розміщення коштів і надання послуг з метою одержання прибутку [3, с. 31]. Розглядають банківський капітал як суму певних ресурсів й інші автори, зокрема О. В. Васюренко, О. А. Кириченко, О. І. Лаврушин, А. М. Мороз. Вони ототожнюють поняття «банківський капітал» із поняттям «банківські ресурси». Так, наприклад, колектив авторів «Енциклопедії банківської справи України» зазначив, що «банківський капітал – це сукупність різних видів грошових капіталів, коштів, які використовує банк у вигляді банківських ресурсів для забезпечення своєї діяльності, здійснення різноманітних операцій та одержання прибутку. Складається з власного капіталу банку та залучених коштів» [52, с. 65]. Згадана група вчених-економістів розглядає банківський капітал як

сукупність усіх залучених банком ресурсів, що він використовує для виконання активних та інших операцій незалежно від права власності на них. У даному випадку можна говорити про те, що капітал банку розглядають у широкому розумінні.

Поширеною є думка, висловлена в інших літературних джерелах, автори яких поняття «банківський капітал» тлумачать як власні кошти (капітал) банку. Таку точку зору поділяють А. П. Вожжов, І. С. Гуцал, Ж. М. Довгань, В. В. Кисельов, Ф. Мишкін, П. Роуз та інші. Зокрема П. Роуз під банківським капіталом розуміє кошти, що внесені до банку його власниками і складаються з акціонерного капіталу, резервів та нерозподіленого прибутку [122, с. 256]. В. В. Кисельов зазначив, що «капітал банку – це засоби, які внесені власниками банку і складаються зі статутного, резервного та інших фондів, а також нерозподіленого прибутку» [78, с. 77]. Дотримується такої точки зору Ж. М. Довгань, котра зазначила, що «капітал – це сукупність внесених власниками, учасниками власних коштів, які зростають у результаті ефективної діяльності в процесі капіталізації прибутку, а також за рахунок додаткових внесків учасників» [45, с.18]. Аналогічне визначення банківського капіталу пропонує Ф. Мишкін: «Капітал банків – чисті активи банку, які дорівнюють різниці між сумою активів і пасивів» [99, с. 258]. В нормативних документах Національного банку України банківський капітал розглянуто як сукупність лише власних коштів, що їх внесли засновники й учасники, у підсумку ці кошти належать безпосередньо банку на правах власності й асоціюються з поняттям його власності. На нашу думку, заслуговує уваги твердження професора А. М. Мороза, який вважає, що банківський капітал є власним капіталом банку, котрий складається зі статутного, резервного та інших фондів, призначення яких полягає у забезпеченні фінансової сталості, комерційної і господарської його діяльності, а також нерозподілених прибутків поточного й минулого років [11, с. 41]. Регулюючі органи нашої держави під капіталом банку розуміють різницю між загальними сумами активів і зобов'язань банку, тобто власні кошти банку. Таке визначення капіталу відповідає рекомендаціям

Базельського комітету щодо банківського регулювання. Варто зазначити, що в Законі України «Про банки і банківську діяльність» капітал банку потрактовано як залишкову вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [59]. Проаналізувавши наведені погляди на тлумачення поняття «банківський капітал», можемо зазначити, що тут він розглянутий у вузькому розумінні, однак не суперечить основним рисам поняття «капітал» і вказує на те, що банківський капітал безпосередньо належить банку на правах власності, й він може бути використаний на покриття збитків без шкоди для інтересів його клієнтів. Класифікацію видів власного капіталу наведено в додатку А.

Відповідно до проаналізованих визначень «банківського капіталу» його можна розглядати як у широкому, так й у вузькому контексті. Тракткування капіталу в широкому розумінні охоплює усі кошти, якими розпоряджається банк, а у вузькому – тільки ті кошти, що належать банку на правах власності й можуть бути використані на покриття збитків.

Отже, можемо сформулювати визначення поняття «банківський капітал». Банківський капітал – це тільки ті грошові кошти та виражені в грошовій формі матеріальні та нематеріальні цінності, що належать банкові на правах власності, використовуються ним для започаткування своєї діяльності, забезпечують економічну самостійність і стабільність функціонування, визначають можливості банківської установи щодо мобілізації залучених та позичених ресурсів і є джерелом фінансування подальшої банківської діяльності й передумовою одержання прибутку.

Отже, що банківський капітал – це власні кошти банку, і вони є першим кроком у діяльності банківської установи та формуванні банківських ресурсів. Власний капітал має надзвичайно важливе значення для забезпечення фінансової стійкості, міцності й надійності банку. Його власні кошти у вигляді акціонерного або пайового капіталу формують статутний фонд банку, значення якого на початковому етапі створення банківської установи є визначальним. Варто зазначити, що за розмірами власні ресурси банку становлять незначну частину банківських ресурсів, однак формування таких ресурсів є необхідною

умовою майбутньої діяльності установи. Така специфіка формування ресурсів пов'язана з тим, що банки виконують роль фінансових посередників на ринку та мобілізують тимчасово вільні грошові кошти з подальшим їх розміщенням. Одночасно з цим банки забезпечують збереження й ефективне управління залученими коштами своїх клієнтів, надають їм можливість одержати дохід на вкладені кошти. Власний капітал банку є основою залучення вільних коштів суб'єктів ринку, оскільки створює певний запас міцності банківської установи та, відповідно, знижує ризики при проведенні банківських операцій. Саме тут проявляється захисна функція власного капіталу. Потребу у власних коштах знижує також те, що банки мають більше можливостей мобілізації грошових ресурсів на фінансовому ринку, аніж підприємства інших галузей, а також те, що кошти розміщують у високоліквідні активи. Тільки сформувавши власну частину ресурсів у необхідних розмірах, банк може розпочати свою діяльність. Не менш важливу роль відіграє власний капітал банку і в процесі забезпечення його ефективної діяльності в наступних періодах. Роль власного капіталу в діяльності банківської установи сповна розкривається через виконання ним своїх функцій. Різні погляди щодо визначення функцій власного капіталу банку висловлені як у вітчизняній, так і в зарубіжній економічній літературі. Так, російський економіст А. М. Косой виділив дві функції капіталу: оборотну та резервну. Суть оборотної функції власного капіталу банку полягає в авансуванні у банківській оборот активів, визначених із урахуванням ризику. Крім того, за рахунок власного капіталу комерційний банк формує резерви для відшкодування невиправданого ризику активних операцій, у чому і проявляється суть резервної функції власного капіталу банку [84, с. 37]. Інші російські вчені – Л. П. Кролівецька та В. І. Колесніков – вважають, що головною функцією власного капіталу банку є «забезпечення зобов'язань банку перед його вкладниками» [14, с. 136]. На думку В. М. Усоскіна власний капітал банку виконує дві важливі функції: фінансування діяльності й гарантійно-захисну. Також цей учений зазначив, що «власний капітал є «кінцевою лінією оборони», виконуючи роль страхового фонду для покриття непередбачених

витрат і збитків» [135, с. 93.].

Досліджував функції власного капіталу та зробив значний внесок у їх визначення американський вчений Т. У. Кох. На його думку, функцією власного капіталу є «зниження ризику, і забезпечення її виконання здійснюється трьома способами: поглинанням збитків і збереженням платоспроможності; забезпеченням банкам доступу до фінансових ринків, що захищає їх від проблем ліквідності; обмеженням зростання банківських операцій, за рахунок збільшення банками капіталу для підтримки розширення активів» [85, с. 90]. Визначив функції власного капіталу й П. Роуз, який зазначив: «капітал слугує «грошима на чорний день» для захисту від банкрутства; капітал забезпечує банк коштами, необхідними для його створення, організації та функціонування; капітал підтримує довіру клієнтів до банку; капітал забезпечує кошти для розроблення нових послуг, програм тощо; капітал слугує регулятором зростання банку» [122, с. 445]. Аналогічно трактують функції власного капіталу й вітчизняні економісти [45; 180]. Загалом слід зазначити, що в сучасних наукових дослідженнях, і зарубіжних, і вітчизняних, поширена думка про те, що власний капітал банку виконує загалом три базові функції: захисну, оперативну та регулюючу. Зокрема, такої точки зору дотримуються колективи підручників «Банківські операції» під редакцією професора А. М. Мороза та «Банковское дело» під редакцією професора О. І. Лаврушина [11; 18]. Ми погоджуємося з таким поглядом на функції, які виконує власний капітал банку. Розглянемо детальніше особливості прояву функцій власного капіталу.

Як ми вже зазначали, основна частина банківських ресурсів формується за рахунок вкладників банку, тому банківська установа має гарантувати захист коштів своїх вкладників, навіть у випадку виникнення труднощів у своїй діяльності й загрози банкрутства. Банк має зберігати платоспроможність шляхом створення спеціального резерву активів, що дає банкові змогу покривати витрати від активних операцій і власні витрати у разі виникнення непередбачуваних ситуацій. Збитки покривають зазвичай за рахунок

банківських доходів, однак, у разі гострої потреби на такі цілі може бути спрямований власний капітал банківської установи. Якщо банківська установа достатньо забезпечена власними ресурсами та сформованими в достатньому розмірі резервами, вона, на відміну від підприємств інших галузей економіки, може залишатися платоспроможною і за наявності збитків. Для покриття витрат поточної діяльності та збитків банк може використати тільки власні кошти, оскільки залучені ресурси є його зобов'язаннями перед вкладниками і кредиторами, а відтак неприпустиме використання їх на такі потреби. Одночасно, ймовірність втрати власного капіталу банку спонукає акціонерів та керівників установи до раціонального управління діяльністю банківської установи.

Потреба у виконанні власним капіталом захисної функції залежить від кількох факторів та обумовлена конкретною економічною ситуацією на даний момент. Такими факторами можуть бути: темпи інфляції, обсяги грошової маси в країні, рівень розвитку страхування і гарантування депозитних вкладів, стабільність законодавчої бази щодо визначення основних нормативів банківської діяльності, а також від внутрішньої політики банку щодо забезпечення своєї ліквідності та фінансової стійкості [43]. Так, за недостатнього гарантування й страхування банківських вкладів вимоги до виконання власним капіталом захисної функції зростають, і навпаки, зі зростанням рівня гарантування вкладів вимоги до захисної функції власного капіталу будуть знижуватися. Необхідність нарощення власних ресурсів банку виникає при підвищенні центральним банком нормативів достатності власного капіталу.

Не менш важливою є, на нашу думку, оперативна функція власного капіталу банку, хоча її в сучасній економічній літературі називають зазвичай другорядною. Суть цієї функції полягає в тому, що власний капітал служить джерелом вкладень у матеріальні та нематеріальні активи, розвиток банку. На початковому етапі створення банку власні кошти відіграють важливу роль, забезпечуючи першочергові витрати, без яких розпочати роботу банк не може.

Не зменшується роль власних коштів і в подальшій діяльності банківської установи, оскільки розширення обсягів діяльності потребує оновлення матеріально-технічної бази – підвищення рівня оснащення новітньою комп'ютерною технікою, сучасними засобами зв'язку, обладнанням, транспортом, приміщеннями і т. п. Потребують розширення мережа філій, канали внутрішньобанківського зв'язку; необхідні вкладення в людські ресурси банку.

Успішне функціонування банківської установи багато в чому залежить від наявності кваліфікованого персоналу, а тому важливого значення набуває формування кадрового резерву, створення системи підвищення кваліфікації банківського персоналу, стимулювання його кар'єрного зростання, формування та підтримання корпоративного духу, традицій внутрішньобанківської культури, професійної етики; сприятливий психологічний клімат у колективі. Постійних вкладень потребує й розвиток нематеріальних ресурсів, таких, як розроблення нових банківських послуг, якість банківського менеджменту, формування та підтримання іміджу банківської установи і т. п. Все це неможливе без нарощення власних банківських ресурсів та, на нашу думку, виводить оперативну функцію власного капіталу банку в один ряд із захисною.

Наглядово-регулюючі органи держави встановлюють економічні нормативи банківської діяльності, призначенням яких є застереження банківських установ від надмірних ризиків. Основою розрахунків таких показників служить власний капітал банку, розмір якого залежить від масштабів і специфіки діяльності банківської установи. Для підтримання нормативів на належному рівні банківським установам необхідно дотримуватися мінімального розміру регулятивного капіталу, нормативів адекватності регулятивного капіталу та основного капіталу. Встановлення регулятором відповідних економічних нормативів дає змогу контролювати та регулювати банківські операції – як активні, так і пасивні; результатом такого контролю є підтримання стабільності, надійності, ліквідності окремих банківських установ і банківської системи в цілому. Власний капітал банку,

виконуючи регулюючу функцію, має відповідати вимогам регулюючих органів щодо достатності його величини й адекватності банківським ризикам.

Підсумовуючи розглянуті функції власного капіталу банку, можна зазначити, що власний капітал є базовим елементом усіх банківських ресурсів, оскільки формує фінансові можливості створення банку та подальшої його діяльності, забезпечує платоспроможність банківської установи, гарантує, в разі необхідності, покриття негативних наслідків, а також сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку.

1.3. Структура та функції власного капіталу банківських установ

При здійсненні банківської діяльності з метою підвищення надійності банківських установ важливого значення набуває формування, нарощення й оптимізація структури власного капіталу.

Завданням будь-якої банківської політики, що необхідно вирішити при формуванні власного капіталу, є знаходження його оптимального обсягу та структури за мінімальних витрат, дотримання внутрішньобанківських потреб та нормативних вимог контролюючих органів і, як результат, забезпечення зростання і подальшого розвитку банку. Виконання цього завдання є складним процесом, котрий залежить від можливостей банківської установи, її організаційно-правової форми й наявності відповідних джерел коштів. Величина власного капіталу банку складається з поєднання наступних елементів: статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку минулих років, прибутку або збитку звітного року, іншого капіталу.

Вибір форми організації банку має вирішальне значення для формування його статутного капіталу. Слід зазначити, що кожна з форм господарських товариств характерна своїми перевагами та недоліками з погляду стратегії розвитку банківської установи та визначається цілями, що окреслюють перед собою її засновники.

Згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» комерційні банки можуть бути створені в одній із таких форм: публічного акціонерного

товариства або кооперативного банку [59]. Порядок організації та функціонування відповідних форм господарських товариств визначений у Законі України «Про господарські товариства». При цьому до приватного акціонерного товариства не може належати більше ста акціонерів. Таким чином, новий закон узгоджує діяльність акціонерних товариств за формами власності відповідно до європейської практики.

Згідно з офіційною статистикою в нашій країні за станом на 1 жовтня 2012 р. ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій мали 175 банків, у т. ч.: 175 банків (100% від загальної кількості банків, що мають ліцензію) – публічні акціонерні товариства (з них: 1 банк (0,6%) – має ліцензію санаційного банку. Дані про кількісний склад вітчизняної банківської системи та розміщення банківських установ у регіонах подано в додатку Б1.

Нині вітчизняна економіка характеризується присутністю банків створених у формі акціонерних товариств; це пояснюється вимогами вітчизняного банківського законодавства, а також тим, що така організаційна форма є найсприятливішою для функціонування банківської установи, оскільки передбачає гнучку та просту процедуру збільшення при потребі статутного капіталу; можливості отримання банком додаткового доходу в разі зростання курсу акцій банку; сприяння поліпшенню іміджу банку за умов котирування банківських акцій на біржовому та позабіржовому ринках, можливість такого котирування на міжнародному ринку; можливість обертання акцій банку на вторинному ринку.

За формою власності банки на території України можуть бути зі стовідсотковим українським капіталом, за участю іноземного капіталу або зі стовідсотковим іноземним капіталом (див. дод. Б).

На сьогоднішній день банки зі 100% іноземним капіталом повинні бути створені у формі публічних акціонерних товариств. Згідно зі Законом «Про банки і банківську діяльність» для створення банку з іноземним капіталом його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл Національного банку

України; при цьому більше 10% акцій таких банків має належати нерезидентам [59, с. 13].

Роль власного капіталу досить значна, оскільки створення банку розпочинається з формування статутного капіталу, який є основною складовою власного банківського капіталу, а також власний капітал забезпечує надійність банку та ефективність його діяльності, бо він – джерело початкових ресурсів, засіб страхування інтересів вкладників; це дає банкові змогу виконувати свої зобов'язання і в непередбачуваних ситуаціях. Не менш важливу роль відіграють й інші складові власного капіталу (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Складові елементи власного капіталу банку*

Елементи власного капіталу	Джерела формування	Механізм поновлення
Статутний (акціонерний) капітал	Емісія власних акцій	Повторний випуск акцій для збільшення статутного фонду
Резервний капітал	Відрахування від прибутку для створення резервного фонду та інших фондів банку (економічного стимулювання, економічного розвитку)	Величину резервного капіталу банк встановлює самостійно; він не може перевищувати статутний капітал. Використовується для покриття збитків банку. Поновлюється з прибутку.
Нерозподілений прибуток	Джерело власного капіталу внутрішнього походження. Утворюється в результаті розподілу прибутку як нерозподілена частина	Поповнюється новими залишками нерозподіленого прибутку в кінці року.

*Складено на основі [59]

Важливими завданнями, виконання яких забезпечувало б зростання та подальший розвиток банку, є формування власного капіталу, а також знаходження його оптимального обсягу і структури за мінімальних витрат на формування, дотриманні внутрішньобанківських вимог та нормативів контролюючих органів. Основний елемент власних коштів банку, як уже було зазначено – статутний капітал. Його розмір, порядок формування та зміни визначають статутом банку, однак мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути меншим 120 млн. грн. [59]. Мінімальний

розмір статутного капіталу встановлюється центральний банк для забезпечення стійкості банків.

Теоретично залежно від форми інвестування виокремлюють формування капіталу:

- у грошовій формі;
- у матеріально-речовій формі (у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо);
- у формі фінансових активів (у вигляді внесків до капіталу акцій, облігацій тощо).

В іноземних банках більше половини статутного капіталу становить частка матеріальних внесків. У вітчизняній практиці формування та збільшення статутного капіталу банку дозволене шляхом тільки грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Заборонено формування статутного капіталу за рахунок бюджетних коштів та коштів, отриманих у кредит або під заставу, а також формування статутного капіталу банку з непідтверджених джерел.

Статутний капітал банку формується з акціонерного та приватного капіталу при організації нового банку шляхом акумулювання внесків засновників чи випуску і реалізації акцій. Банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною, не нижчою від номінальної вартості. У разі продажу таких акцій інвесторові за ціною, вищою, ніж номінальна вартість, виникає емісійна різниця, котру використовують як капітал банку.

Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники сповна виконали свої зобов'язання щодо оплати паїв або акцій, і попередньо оголошений підписаний капітал повністю сплачено [59].

Формування статутного капіталу банку відбувається за допомогою грошових внесків акціонерів, що переходять у розпорядження банківської установи повністю. Статутний капітал акціонерного банку та інші його власні

кошти відокремлені від майна акціонерів. Відповідальність перед своїми вкладниками та іншими кредиторами акціонерний банк несе самостійно. Відмовитися від участі в даному банку акціонери можуть тільки шляхом продажу або передачі третій особі своїх акцій банку. Така ситуація сприяє підвищенню стійкості й надійності банку, створює основу для ефективного управління ліквідністю та зміцнює його позиції на ринку. Акціонерний банк може сам купувати власні акції на вторинному ринку за умови письмового повідомлення Національного банку України. Банкам не дозволено придбання власних акцій, якщо це може призвести до зменшення регулятивного капіталу нижче мінімально необхідного рівня, або якщо це може призвести до погіршення фінансового стану банку.

Банк може викуповувати в акціонерів акції власної емісії з метою: їх подальшого перепродажу; розповсюдження серед своїх працівників; дарування; реінвестування дивідендів.

У перших трьох випадках акції мають бути реалізовані або анульовані не пізніше як за один рік із моменту їх придбання. Протягом цього періоду при розподілі прибутку, голосуванні та визначенні кворуму на загальних зборах акціонерів не враховуються придбані банком акції. Банкам не дозволено купувати власні акції до повної оплати всіх раніше випущених акцій.

Банк має право викупити в акціонера оплачені ним акції тільки за рахунок сум, що перевищують статутний капітал.

Суть викупу банком акцій для реінвестування дивідендів полягає в тому, що банк викупує частину акцій: це дає йому змогу збільшити розмір прибутку на одну акцію, оскільки викуплені акції не враховують при розподілі прибутку банку.

Наступним складовим елементом власних коштів банківської установи є резервний капітал. Він призначений для відшкодування непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансовими зобов'язаннями. Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не меншим 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку

[59]. Важливу роль у формуванні власного капіталу банку відіграє прибуток, з якого формують різні резерви та фонди. Особливим резервом банку, що залишається після оподаткування, є нерозподілений прибуток – джерело внутрішнього походження; його повністю вводять до власного капіталу. Він є джерелом, за допомогою якого формують резерв під виплату дивідендів власникам і призначений на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Власний капітал банку займає незначну частку в загальному обсязі капіталу банку порівняно з іншими сферами підприємницької діяльності, що обумовлено специфікою роботи банку як установи, котра здійснює функцію фінансового посередництва, тобто мобілізацію тимчасово вільних грошових ресурсів на фінансовому ринку з подальшим їх розміщенням серед юридичних та фізичних осіб. Тому власний капітал у банківській діяльності має дещо інше призначення, ніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через функції, які виконує власний капітал комерційного банку.

Багатофункціональне призначення власного капіталу робить його неоднорідним за складом (додаток В). Перша частина, призначена для забезпечення банківської діяльності, найпостійніша і наявна у формі статутного капіталу, частково резервного та субординованого капіталів, емісійних різниць, переоцінки основних засобів. Друга частина власного капіталу призначена для страхування активних та інших операцій і послуг банку від збитків. Ця частина рухоміша й виступає частково у сфері резервного капіталу, резервів для покриття ймовірних збитків від активних операцій. Третя частина призначена для регулювання розміру власного капіталу, однак її можна використовувати також для забезпечення банківської діяльності й для страхових потреб банку. Тому розмір цієї частини власного капіталу є самим непостійним, може змінюватися залежно від стратегічних і тактичних цілей банку, а також від зміни вимог регулюючих та наглядових органів. Зазначена частина власного капіталу виступає в формі нерозподіленого прибутку, частково для цього можуть залучатись кошти на умовах субординованого боргу [83, с. 168].

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Невід'ємною структурою сучасної ринкової економіки є банківська система. Банки, як посередники в перерозподілі грошових ресурсів істотно впливають на загальну ефективність виробництва, в результаті чого може значно прискоритися чи стриматися економічний розвиток країни; відтак успішність ринкових перетворень в економіці залежить передусім від ефективного розвитку банківської системи, від того, наскільки ефективно спроможні діяти банки.

У науковій літературі нема єдиного визначення банку. Банки розглядаються як організації й установи фінансового ринку, що не мають права емісії банкнот, однак це не дає розуміння відмінності банків від інших небанківських установ. Також банки визначаються за колом здійснюваних операцій, що також не дає можливості чіткого поділу банків і небанківських установ, оскільки і перші й другі здійснюють велику кількість подібних операцій. Найбільш точним визначення поняття «банк» можна дати через розгляд функцій, що виконуються банками (фінансового посередництва, посередництва в платежах, емісійна). В Україні через слабкий розвиток фондового ринку саме банки є головними фінансовими посередниками, які спрямовують кошти, вивільнені в процесі господарської діяльності, від кредиторів до позичальників, надаючи їх у тимчасове користування тим суб'єктам економіки, котрі потребують додаткових коштів. Отже, роль банків у економіці відображають наступні позиції: по-перше, банки, як фінансові посередники займають частку фінансового ринку та перерозподіляють позичкові капітали; по-друге, з огляду на функціональне призначення, банки беруть активну участь у формуванні грошової пропозиції та можуть суттєво впливати на економічне становище загалом; по-третє, банки надають суб'єктам ринку широкий спектр послуг, що, своєю чергою, також впливає на економічні процеси в суспільстві.

Функціонування фінансових посередників, зокрема, банків є можливим тільки за умов формування останніми власного капіталу, оскільки саме

наявність необхідної кількості власних коштів дає змогу розпочати банківську діяльність та здійснювати фінансове посередництво.

У сучасній економічній літературі нема однозначного тлумачення поняття «банківській капітал»; це поняття часто ототожнюють з іншими економічними категоріями, такими, як ресурси, запаси, фонди тощо. Відповідно до проаналізованих в першому розділі визначень «банківського капіталу» його можна розглядати як у широкому, так й у вузькому контексті. Трагування капіталу в широкому розумінні охоплює усі кошти, якими розпоряджається банк, а у вузькому – тільки ті кошти, що належать банку на правах власності й можуть бути використані на покриття збитків без шкоди для інтересів його клієнтів.

Нормативні документи Національного банку України банківський капітал розглядають як сукупність лише власних коштів, що їх внесли засновники й учасники, у підсумку ці кошти належать безпосередньо банку на правах власності й асоціюються з поняттям його власності.

Отже, банківській капітал – це власні кошти банку, і вони використовуються ним для започаткування своєї діяльності, забезпечують економічну самостійність і стабільність функціонування, визначають можливості банківської установи щодо мобілізації залучених та позичених ресурсів і є джерелом фінансування подальшої банківської діяльності й передумовою одержання прибутку.

Розглянувши та проаналізувавши функції власного капіталу банку, можна зробити висновок про те, що власний капітал є базовим елементом усіх банківських ресурсів, оскільки формує фінансові можливості створення банку та подальшої його діяльності, забезпечує платоспроможність банку, гарантує, в разі необхідності, покриття негативних наслідків банківської діяльності, а також сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку.

При формуванні власного капіталу будь-яка банківська установа повинна визначити оптимальний обсяг та структуру власного капіталу за мінімальних витрат при дотриманні внутрішньобанківських потреб та нормативних вимог

контролюючих органів і, як результат, забезпечити зростання і подальший розвиток банку. Виконання цього завдання є складним процесом, котрий залежить від можливостей банківської установи, її організаційно-правової форми й наявності відповідних джерел коштів. Величина власного капіталу банку складається з поєднання наступних елементів: статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку минулих років, прибутку або збитку звітного року, іншого капіталу.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ВІТЧИЗНЯНИМИ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

2.1. Джерела та способи формування власного капіталу банків

Для формування й нарощення власних коштів банків є два види джерел: зовнішні та внутрішні. При використанні зовнішніх джерел для збільшення власних коштів додаткові ресурси залучають з фінансового ринку, а при застосуванні внутрішніх – власні кошти збільшують за рахунок підвищення ефективності роботи банку. Зростання власних коштів банку за рахунок зовнішніх джерел охоплює:

- 1) випуск нових акцій;
- 2) випуск довготермінових субординованих позик.

А збільшення власних коштів банку за рахунок внутрішніх джерел передбачає:

- 1) результати переоцінки основних фондів і нематеріальних активів;
- 2) прибуток поточного року;
- 3) нерозподілений прибуток минулих років;
- 4) резервні відрахування з прибутку на покриття непередбачених збитків;
- 5) спеціальні фонди та резерви.

Закордонна та вітчизняна банківська практика використовує для залучення капіталу зі зовнішніх джерел кілька альтернативних способів (табл. 2.1).

Серед найвагоміших чинників впливу на вибір банківською установою того чи іншого зовнішнього джерела збільшення власного капіталу та їх співвідношення, можна назвати наступні:

- необхідність врахування витрат, пов'язаних зі залученням коштів;
- врахування ризику, пов'язаного з джерелом коштів, що мобілізуються;
- врахування впливу мобілізованих коштів на прибутковість звичайних акцій;

- врахування впливу існуючих та залучених акціонерів на власність та контроль за діяльністю банку;
- політика Національного банку України у сфері регулювання банківської діяльності.

Таблиця 2.1

Способи нарощення власного капіталу зі зовнішніх джерел [44, с.79].

№ п/п	Зовнішні джерела формування власного капіталу банку	Переваги	Недоліки
1	продаж звичайних акцій	- збільшення власних коштів з ініціативи банку.	- високі витрати на розміщення; - ризик зменшення доходів акціонерів у порівнянні з доходами власників боргових зобов'язань; - ймовірність зменшення прибутку на одну акцію; ймовірність зменшення контролю над банком
2	Продаж привілейованих акцій	- збільшення власних коштів з ініціативи банку; - виплата дивідендів не є обов'язковою; - збереження контролю над банком.	- високі витрати на розміщення; - ймовірність зменшення дивіде-ндних виплат власникам звичайних акцій.
3	Випуск субординованих боргових зобов'язань	- збільшення власних коштів з ініціативи банку; - підвищення прибутку на одну акцію, якщо ці кошти приносять дохід, який перевищує відсоткові виплати за ними; - відсоткові виплати виключаються з оподаткованого доходу;	- ймовірність зменшення доходу акціонерів та уповільнення продажів акцій у майбутньому.

Розглядаючи напрямки збільшення обсягів власних коштів банків у вітчизняних умовах, слід звернути увагу на концентрацію банківського

капіталу на основі банківських злиттів та поглинань. Такі процеси надають банкам можливості підвищити достатність капіталу, отримати додаткові переваги та підвищити конкурентоздатність у боротьбі з іноземними банками, розширити можливості завоювання нових ринків, нових джерел і способів залучення ресурсів, що в результаті має привести такі установи банків до зростання прибутковості.

При об'єднанні кількох банків в один відповідно збільшується частка участі на ринку банківських послуг, що, своєю чергою дає змогу використати вигоди, що випливають зі зниження витрат і зростання ефективності.

Дуже ефективним, на наш погляд, було б об'єднання двох середніх банків, один із яких володів би великим колом надійних і платоспроможних клієнтів, а інший – досвідом роботи з надання певного виду банківських послуг, особливо якщо вони – інноваційні. Таке злиття значно зміцнило б становище новоствореної установи. Важливою проблемою при об'єднанні банків є сумісність. Вирішальний момент – досягнення сумісності в таких сферах діяльності, як планування та організація внутрішньої роботи банку, експлуатація комунікаційних систем, управління ризиками, взаємин з клієнтурою, управління ліквідністю, встановлення кредитних лімітів, бухгалтерський облік та внутрішній аудит. У будь-якому випадку утворення нової банківської установи спонукає управлінські, оперативні та інших банківські структури пристосовуватися одна до одної, що своєю чергою пов'язано з додатковими витратами на зміни менеджменту, маркетингу, реклами.

Важкопрогнозованою є поведінка клієнтів банків, що зливаються; в результаті об'єднання кількість клієнтів банку може скоротитися. З різних причин клієнти новоствореного банку іноді відмовитися від його послуг та переводять свої рахунки в кілька інших кредитних організацій.

Нерозвиненість українського фондового ринку ускладнює злиття вітчизняних банків, а також зменшує можливість реально оцінити активи банків, що зливаються.

Однак не завжди злиття та поглинання банків супроводжується збільшенням банківського капіталу, оскільки потенційними кандидатами на об'єднання можуть бути банки, які обтяжені боргами. Мотивами поглинання такого збиткового об'єкта можуть стати прагнення банківських установ отримати доступ на нові ринки, географічне розширення діяльності, захоплення нових клієнтів у галузі, що динамічно розвивається, та інші. Головним результатом укрупнення банківських установ має стати подолання негативних наслідків функціонування збиткових неліквідних банків.

Нарощення капіталу за рахунок внутрішніх джерел дозволяє акціонерам і власникам банку зберегти контроль над кредитною установою, а також не призводить до зменшення доходів власників акцій. Нарощення власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел застосовують в умовах зниження інвестиційної активності або тоді, коли коштів від реалізації емітованих акцій не вистачає. В умовах кризових явищ в економіці, коли прибутки банківських установ зменшились, а деколи й взагалі набули від'ємних значень нарощення капіталу за рахунок внутрішніх джерел вимагає особливої уваги з боку його ресурсної політики.

Таким джерелом внутрішнього походження є банківський прибуток, який утворюється внаслідок ефективного використання банком мобілізованих ресурсів. Роль прибутку в діяльності банківської установи характерна тим, що він визначає ефективність банківської діяльності, тому вивчення й аналіз прибутку дають змогу контролювати результати банківської діяльності; за рахунок прибутку створюються різноманітні банківські фонди, в т. ч. такі, що мають заохочувальний вплив на працівників банківської установи; за рахунок прибутку банками виплачуються всі податкові платежі та фінансові зобов'язання, що надає йому важливого суспільного значення; прибуток використовується на фінансування потреб установи банку.

Основні напрямки використання прибутку – нагромадження та споживання. Нагромаджуючи частину прибутку, банківські установи формують різноманітні фонди, а також спрямовують кошти на розвиток банку, таким

чином досягають зростання власного капіталу банку. Іншу частину прибутку використовують на споживання.

Прибуток виконує функцію формування іміджу, оскільки високі показники прибутковості свідчать про ефективність банківської роботи, а це, своєю чергою, стимулює мобілізацію додаткових ресурсів із фінансового ринку, що дає змогу банківській установі розширювати свою діяльність.

Зростання власного капіталу банку за рахунок прибутку залежить не тільки від його загального обсягу, а й від структури розподілу прибутку. Важливого значення набуває фінансування розширення банківської діяльності, в т. ч. забезпечення банківської установи сучасною технікою, новітнім інформаційним та програмним забезпеченням, розширення банківської мережі, а також відрахування з прибутку внесків до різних страхових фондів.

На можливості капіталізації прибутку впливає дивідендна політика банку – чим більше прибутку буде сплачено у вигляді дивідендів, тим менша його частка може бути капіталізована. Низький рівень капіталізації підсилює ризик банкрутства та стримує зростання активів банку, відповідно, спричиняє зменшення прибутку в майбутньому. З іншого боку, значна частина прибутку, спрямована на капіталізацію, вплине на розмір дивідендів, а занижена ставка дивідендів може призвести до зменшення ринкової вартості акцій банку.

Отже, враховуючи викладене, можна окреслити шляхи нарощення власного капіталу банку за рахунок прибутку, а саме: підвищення дохідності активних операцій, зокрема в результаті ефективної кредитної діяльності, мінімізації витрат на формування і нарощення ресурсів банківської установи та оптимізації дивідендних виплат.

Раціональний розподіл банківського прибутку може забезпечити баланс між поточними і майбутніми інтересами банківської установи.

Якісна оцінка власного капіталу банку потребує звернення особливої уваги звернути на достатність банківського капіталу. Визначення достатності капіталу банківської установи відіграє важливу роль не лише для оцінки окремого банку, а й для визначення надійності всієї вітчизняної банківської

системи. Національний банк України має постійно аналізувати достатність капіталу з метою прийняття адекватних рішень щодо впровадження структурних змін у банківській системі. Це може стосуватись як реорганізацій окремих банків, так і злиття банківських установ, а також розширення мережі нових філій. Капітал дає банківській установі змогу виконувати наступні функції:

- забезпечувати високоякісне банківське обслуговування як суб'єктів підприємницької діяльності, так і домашніх господарств, надаючи їм необхідні обсяги банківських операцій та послуг;
- забезпечувати довіру та впевненість у стабільності функціонування як окремих банківських установ, так і всієї національної банківської системи;
- рівномірно розподіляти ризики банківської діяльності між усіма учасниками банківського процесу (банківські установи, інвестори, клієнти, кредитори, позичальники);
- забезпечувати надійний захист від можливих втрат та збитків.

Таким чином, необхідно постійно оцінювати капітал банку та визначати його достатність для ефективної роботи як на сучасному етапі, так і у перспективі.

Підсумовуючи викладене, можна виділити низку факторів, що безпосередньо впливають на розмір власного капіталу банку; до них, на нашу думку, слід віднести:

- 1) загальний стан економіки країни і напрями грошово-кредитної політики Національного банку України, оскільки функціонування банківського сектору в умовах кризових явищ, втрата довіри клієнтів до банків зумовлює необхідність постійного нарощування власних коштів банків;
- 2) обсяги проведення активних банківських операцій, оскільки банківським установам необхідно володіти власними коштами в такому розмірі, щоб мати змогу задовольняти всі обґрунтовані потреби своїх постійних клієнтів у позичкових коштах, не порушуючи при цьому нормативів;
- 3) специфіка і структура банківських клієнтів, оскільки наявність у

банку багатьох значних клієнтів, наприклад, великих підприємств потребуватиме від нього більше власних коштів порівняно з банком, що орієнтується на обслуговування більшої кількості дрібних позичальників, за однакового загального обсягу активних операцій, тому що у першому випадку в банку виникатимуть великі ризики на одного позичальника, які необхідно обмежувати;

4) характер і ступінь ризику активних операцій банку, оскільки орієнтація банківської установи на здійснення ризикових операцій, із використанням нових фінансових технологій, потребує більше власних коштів. І, навпаки, переважання в портфелі активів банку кредитів та позик із мінімальним ризиком припускає порівняне скорочення власних коштів банку;

У сучасних умовах напруженої конкуренції в галузі фінансових послуг процеси формування і нарощення власного капіталу стають досить важливими і виходять на перший план у діяльності банку. Постійно необхідно аналізувати стан розвитку банківської системи, підтримувати життєздатність банку, забезпечувати своєчасні зміни у діяльність банку тощо. Тільки комплексна і виважена ресурсна політика банку може забезпечити ефективну його діяльність, стати практичним втіленням спроможності банків здійснювати активні операції та отримувати прибуток.

2.2. Особливості практичних аспектів формування власного капіталу вітчизняними банками

Аналізуючи формування власного капіталу вітчизняної банківської системи, можемо зазначити, що він на 01.01.2011 р. становив 137,73 млрд. грн., що на 14,5% більше порівняно з 2010 роком. Позитивна динаміка зберігалася протягом 2011-2012 років, і станом на 01.07.2012 р. власний капітал банків досягнув 20, 420 млрд. грн., або 14,6% пасивів банків.

Збільшення власного капіталу зумовлено зростанням його складових (табл. 2.2).

Динаміка власного капіталу банківської системи України у 2005–2011 рр.[44]

Показники (млн. грн.)	Роки						
	01.01. 2005	01.01. 2006	01.01. 2007	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011
Статутний капітал	11 648,3	16 144,4	26 266,2	42 872,6	82 454,2	110 355,4	145857,0
Власні акції, викуплені в акціонерів	44,95	36,29	6,74	1,97	13,7	-2,9	-1,041
Емісійні різниці	417,3	542,5	1 198,4	3 219,4	6 045,7	6 292,0	7337,2
Резерви, капіталізовані дивіденди та інші фонди	1 841,6	2 968,9	4 804,5	7 016,2	10 696,4	15 712,3	12580,7
Резерви переоцінки основних засобів	2 035,8	2 529,4	5 444,4	8 004,0	11 461,6	11 143,9	10930,7
Резерви переоцінки цінних паперів	–	7,3	1,5	181,5	239,7	-1 295,9	42,28
Прибуток / збиток минулих років	1 085,8	1 124,4	713,3	1 666,8	1 554,0	661 693,0	-412577,4
Прибуток / збиток поточного року	1 446,1	2 170,1	4 144,5	6 619,7	7 304,4	-31 491,8	-9734,9
Усього власного капіталу	18 420,9	25 450,8	42 566,1	69 578,3	119 263,0	120 207,6	137725,0

Значну питому вагу у власному капіталі займає статутний капітал, що станом на січень 2011 р. становив 145 857,0 млрд. грн., і в цілому за останні роки показує позитивну динаміку. На 01.01.2011 р. частка статутного капіталу становила 91%. Збільшення суми і частки статутного капіталу банків упродовж розглянутого періоду свідчить про бажання банківських установ підвищити рівень капіталізації саме за рахунок нарощення цієї складової власного капіталу. Однак, частка статутного капіталу збільшилась ще й у результаті отримання емісійних різниць, а також за рахунок приросту капіталізованих дивідендів. Частка інших складових власного капіталу впродовж останніх двох років або зменшувалась, або мала незначне зростання; зокрема за станом на 01.01.2010 р. знизився показник викуплених акцій у акціонерів, що становив

«-»2,9 млн. грн. порівняно з 2009 р. 13,7 млн. грн. Спостерігалось значне зменшення прибутку поточного року, що становив «-»31 491,8 млрд. грн. У попередні роки прибуток поточного року збільшувався майже вдвічі. Аналогічні тенденції щодо зміни складових власного капіталу банків зберігалися й упродовж першого півріччя 2010 року.

Таблиця 2.3.

Власний капітал банків України станом на 01.07.2012 р. (млн. грн.)

Власний капітал банків	Фінансовий результат діяльності	Статутний капітал	Резерви та інші фонди банків	Резерви переоцінки
204 199,9	1 558,0	181 488,9	17 238,1	11 181,6

Реалізуючи ресурсну політику, банківські установи створюють резервний фонд та спеціальні фонди, що їх вводять до власного капіталу. Резерви, котрі сформували вітчизняні банки, зросли на 5 754,5 млн. грн. і становили на початок 2010 р. 25 560,3 млн. грн. Зростаюча тенденція зберігалась і наступні роки (табл. 2.3) і на 01.07.2012 р. резерви вітчизняних банків становили 28 419,7 млн.грн. Такі фонди формують за рахунок банківського прибутку в результаті його розподілу. На відміну від негативних результатів 2009-2011 років за перше півріччя 2012 року банківська система України продемонструвала позитивний фінансовий результат, який становить 1 558 млн.грн. Поступовий вихід на прибуткову діяльність пов'язаний з завершенням формування резервів під проблемну заборгованість. Наявність створених банками фондів позитивно впливає на виконання ними зобов'язань перед клієнтами та кредиторами, зменшує ймовірність банкрутства і забезпечує стабільність банківської діяльності.

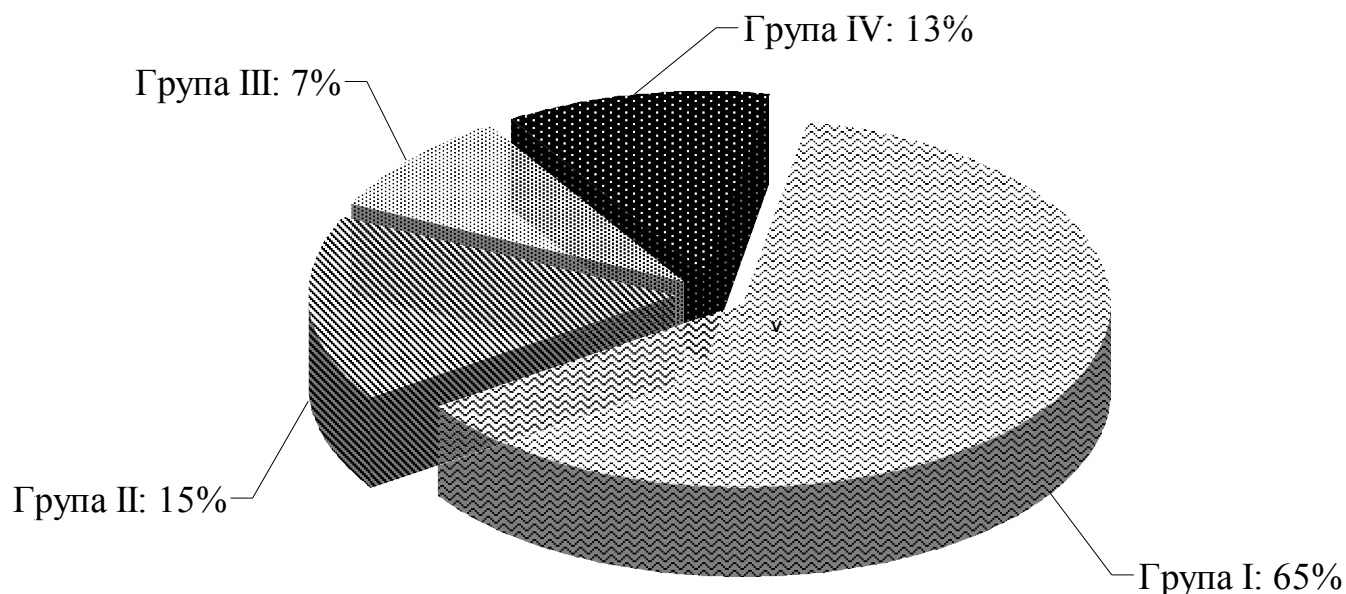
Аналізуючи дані таблиці 2.2, бачимо, що власний капітал вітчизняної банківської системи до 2010 р. щороку зростав в 1,5–1,9 раза, проте внаслідок економічної кризи даний показник за станом на 01.01.2010 р. залишився практично на рівні 2009 року. Фінансова криза негативно позначилася на діяльності банків, які практично використовують власний капітал. Однією з

причин такого становища стала, на наш погляд, бездіяльність центрального банку з підтримання національної грошової одиниці, що наприкінці 2008 – на початку 2009 рр. призвело до розбалансування діяльності банківської системи. По-друге, керівництво банків ще недостатньо підготовлено до прийняття кардинальних рішень в умовах кризи, особливо на її початковому етапі. Варто зазначити, що лише через півроку з початку кризи рішення щодо стабілізації банківської системи почали приймати на рівні як уряду, так і керівництва банків.

За станом на 01.07.2012 р. власний капітал вітчизняних банків зріс у порівнянні з минулими роками і мав таку структуру: сплачений зареєстрований статутний капітал – 101,0% від капіталу; дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу, – 0,3%; емісійні різниці – 5,5%; загальні резерви та фонди банків – 9,9%; результати минулих років – (-18,2%); результати звітного року, що очікують затвердження – (-3,8%); результати поточного року – (-3,0%); результат переоцінки основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів у портфелі банку на продаж та інвестицій в асоційовані компанії – 8,3% [196].

Для порівняльного аналізу діяльності банків Національний банк України, поділяє вітчизняні банківські установи на групи за обсягами здійснюваних активних операцій. Так, у 2009 р. Комісія з питань нагляду та регулювання діяльності банків НБУ визначила такі граничні розміри регулятивного капіталу і активів для окремих груп банків: група I: регулятивний капітал – більше 1500 млн. грн., активи – більше 14000 млн. грн.; група II: регулятивний капітал – більше 500 млн. грн., активи – більше 4000 млн. грн.; група III: регулятивний капітал – більше 200 млн. грн., активи – більше 1500 млн. грн.; група IV: регулятивний капітал – менше 200 млн. грн., активи – менше 1500 млн. грн. На 2012 рік такий розподіл визначив наступні граничні розміри активів для окремих груп банків: група I – 15000 млн. грн.; група II – більше 5000 млн. грн.; група III – більше 3000 млн. грн.; група IV – менше 3000 млн. грн. Проаналізуємо власний капітал банків за цими групами. До групи найбільших банків належать 17 банків, що володіють власним капіталом у сумі 105 678 млн.

грн., до групи великих банків входять 19 банків із 24 783 млн. грн. власного капіталу, до групи середніх – 22 банки з власним капіталом 10 570 млн. грн. і до малих – 117 із 22 745 млн. грн. власного капіталу. При цьому тільки серед банків першої групи власний капітал перевищував статутний (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Частка власного капіталу в групах банків України за станом на 01.07.2012 р.[44, с.73]

Сплачений статутний капітал банківських установ України на початок 2010 р. становив 665769,93 тис. грн. Індекс зростання сплаченого статутного капіталу всіх комерційних банків за 2009 р. дорівнював 146,95% при індексі інфляції 11,2%, що є позитивним фактом. Розмір статутних капіталів багатьох банків упродовж 2006/2007 рр. залишався вкрай незначним. Середній його розмір за всіма банками становив на кінець 2006 р. тільки 156 млн. грн., що дуже мало для таких установ порівняно зі світовою практикою. На початок 2010 р. цей показник збільшився в 4,2 раза і становив 665,8 млн. грн на одну банківську установу. Однак, 76 українських банків, що становить 42,5% від їх загальної кількості мали сплачений статутний капітал менше 100 млн. грн. на один банк, що свідчило про необхідність подальшої капіталізації банківської системи. Позитивна тенденція нарощення статутних капіталів зберігалася протягом 2010-2012 років, так станом на 01.07.2012 року статутний капітал банків України становив 180 490 млн.грн. Причому банки, які входять до

перших трьох груп продемонстрували зростання статутного капіталу за рахунок розширення масштабів діяльності, а банки четвертої групи нарощували статутний капітал на вимогу регулятора.

Динаміка зростання середнього розміру статутного капіталу на один діючий вітчизняний банк відображена на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Середній розмір сплаченого статутного капіталу на один вітчизняний банк у 2006 – 2012 рр., тис.грн.[44, с.74]

Ця динаміка свідчить про те, що темпи зростання середнього розміру сплаченого статутного капіталу на один діючий банк у 2007–2012 рр. збільшилися. Не знижувалися темпи зростання в кризові 2008/2009 роки: на зростанні статутних капіталів банків не позначилися фінансова криза та політична нестабільність у передвиборчий період. Цей показник упродовж аналізованого періоду зростав також за рахунок припливу на вітчизняний банківський ринок іноземного капіталу. Так, кількість банків із іноземним капіталом за перше півріччя 2010 р. становила 52 одиниці (у 2006 р. – 35), а у першому півріччі 2012 р. – 53 одиниці.

До десятки найбільших банків України за величиною статутного капіталу станом на 01.07.2012 року належать Ощадбанк, ПриватБанк, Укрсоцбанк, Промінвестбанк, Альфа-банк, ВТБ Банк, ПУМБ, ОТП Банк, Родовід банк, Сбербанк Росії.

Банківська система України характеризується високим рівнем

концентрації капіталу за групами банків (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

**Власний капітал вітчизняних банків у 2006–2012 рр.
за 4 групами банків [44, с.75]**

		I група	II група	III група	IV група	Усього в банках
01.01. 2006	тис. грн.	12 108 902	3 944 221	3 508 281	5 889 449	25 450 853
	питома вага, %	47,58	15,50	13,78	23,14	100,00
01.01. 2007	тис. грн.	22 965 199	7 092 662	4 566 612	7 941 637	42566109
	питома вага, %	53,95	16,66	10,73	18,66	100,00
01.01. 2008	тис. грн.	39 810 141	11 668 566	8 942 971	9 156 597	69578274
	питома вага, %	57,21	16,77	12,85	13,17	100,00
01.01. 2009 р.	тис. грн.	74 957 484	19 383 987	11 113 936	13 807 641	119 263 048
	питома вага, %	62,85	16,25	9,32	11,58	100,00
01.01. 2010	тис. грн.	81 384 493	15 500 971	10 095 508	13 226 647	120 207 619
	питома вага, %	67,70	12,90	8,40	11,00	100,00
01.01. 2011р.	тис. грн.	91 487 000	20 433 000	8 375 000	17 430 000	137 725 000
	питома вага, %	67,00	15,00	6,00	12,00	100,00
01.07. 2012р.	тис. грн.	105 678 000	24 783 000	10 570 000	22 745 000	163 776 000
	питома вага, %	65,00	15,00	7,00	13,00	100,00

Із наведеної таблиці бачимо, що протягом 2006–2008 рр. спостерігалася тенденція до зменшення питомої ваги власного капіталу банків 3-ї та 4-ї груп у загальному обсязі власного капіталу банківської системи та підвищення частки банків 1-ї та 2-ї груп у сукупному капіталі банківської системи. За станом на початок 2009 та 2010 рр. спостерігалася тенденція до зменшення власного капіталу банків 2-ї, 3-ї та 4-ї груп, що насамперед пов'язано із фінансовою кризою та погіршенням діяльності банківських установ згаданих груп. Банки 1-ї групи мають стабільний приріст власного капіталу. Так, на початку 2010 р. тільки в 1-ій групі банків (18 банків, або 10,2% загальної кількості) було сконцентровано 67,7% сум статутних капіталів усіх банків.

Основні показники діяльності банків України за 2006-2012 рр. [110]

	01. 01. 2006 р.	01. 01. 2007 р.	01. 01. 2008 р.	01. 01. 2009 р.	01. 01. 2010 р.	01. 01. 2011 р.	01.01. 2012 р.
Чисті активи (скоринговані на резерви за активн. операціями)	213878	340179	599396	926086	880302	942088	1054280
Кредитний портфель	156268	268294	485368	792244	747348	755030	825320
Власний капітал, млн. грн.	25 451	42 566	69578	119263	115175	137725	155487
Темпи зростання, %	139,5	167,2	163,5	171,4	96,6	119,6	112,9
Статутний капітал, млн. грн.	16 144	26 266	42 873	82454	119189	145857	171865
Темпи зростання, %	139,1	162,6	163,2	192,3	144,6	122,4	117,8
Зобов'язання банків	188 427	297 613	529818	806823	765127	804363	898793
Регулятивний капітал, млн. грн.	26 373	41 148	72 265	123066	130802	160897	178454
Адекватність регулятивного капіталу, %	14,95	14,19	13,92	14,01	18,08	20,83	18,90

Децю іншою була ситуація на 01.07.2012 р. – приріст власного капіталу показала 3-тя та 4-та групи банків, частка 2-ої в сукупному власному капіталі банківської системи не змінилася і становила 15%, частка 3-ої та 4-ої групи – становила відповідно 7% і 13%, а частка 1-ої групи банків знизилася до 65%. Разом з тим, власний капітал банківської системи за 2006–2012 рр. зріс у 7 разів, то капітал 1-ї групи банків – у 9 разів, а капітал банків 2-ї групи – в 7 разів. Водночас капітал банків 3-ї і 4-ї групи зріс за 2006–2012 рр. відповідно у 3 та 4 рази. Це підтверджує необхідність підвищення рівня капіталізації малих банків, які дотепер не відіграють суттєвої ролі в розвитку ресурсів банківської системи та мають враховувати це при розробці та впровадженні власної ресурсної політики.

Розвиток банківської системи України пройшов шлях від кількісного до якісного зростання. Аналіз тенденцій формування капіталу банків України за останні сім років дає змогу зробити висновки про концентрацію капіталу в найбільших банках, однак процес концентрації капіталу банків триває. Дані,

наведені в таблиці 2.5, свідчать про те, що темпи зростання і власного, і статутного капіталів банків зберігали позитивну тенденцію впродовж останніх років особливо швидкими темпами відбувався приріст власних коштів банківських установ у 2009 р., що можна пояснити особливою увагою банків до забезпечення стабільності функціонування, необхідності відновлення довіри до банків із боку клієнтів, яка має спиратися на виконання захисної функції банківського капіталу.

Надзвичайно важливим показником діяльності банку є його регулятивний капітал. Основне його призначення – покриття негативних наслідків впливу ризиків, із якими банківські установи стикаються в процесі функціонування, а також цей капітал забезпечує захист вкладів, фінансову стійкість і стабільність діяльності банку. А відтак дотримання банками норм регулятивного капіталу – це об'єкт впливу ресурсної політики банку.

Регулятивний капітал банків на 1.01.2012 р. збільшився майже у 7 разів і становив 178454 млн. грн, а на 01.01 2006 р. лише 26 373 млн. грн. [169]. Дотримання банківськими установами України нормативних вимог Національного банку України щодо регулятивного капіталу відображено у додатку Д.

Тенденції зростання регулятивного капіталу позитивно впливають на адекватність регулятивного капіталу банківської системи, яка у 2006 році становила 14,9% (нормативне значення 10%). На кінець 2009 р. значення нормативу адекватності регулятивного капіталу в банківському секторі збільшилося до 16,07%. А в першому півріччі 2010 р. цей показник дорівнював 20,6. Це пояснюється тим, що вітчизняні банки практично не здійснювали кредитування; це призвело до збільшення адекватності регулятивного капіталу, однак така ситуація свідчить також про виникнення надлишкової ліквідності банківських установ, які не використовували сповна свої ресурси, а це загрожує втратою або недоотриманням прибутків. Відновлення кредитної діяльності у 2011-2012 рр. потягнуло за собою зменшення показника адекватності регулятивного капіталу до 18,9%.

Перші позитивні тенденції збільшення капіталу банківської системи України свідчать про те, що банківська система перебуває на етапі розвитку, однак уже сьогодні має можливості для повного відновлення кредитування. Для того ж, щоб належною мірою забезпечувати фінансування економічного зростання, банківській системі України потрібне ще значне нарощування капіталу.

Трансформаційні зміни в економіці, виникнення кризових явищ, збільшення обсягів банківської діяльності призводять до зростання ризикованості банківської діяльності, а це перш за все потребує збільшення банківських капіталів. Враховуючи важливу роль банків у розвитку економіки як провідних фінансових посередників, Національний банк України встановлює мінімальні нормативи до розмірів та достатності капіталу банків. Із урахуванням цих вимог, для розширення можливостей здійснення активних операцій більшість банків прагне до нарощування власного капіталу. Окрім цього наслідком збільшення банківських капіталів є підвищення надійності банків, зміцнення довіри до них суб'єктів ринку, що своєю чергою стимулює розвиток і нарощення банківських ресурсів.

2.3. Структурний аналіз достатності капіталу банків

Власний капітал має вирішальне значення для підтримання ліквідності, платоспроможності і взагалі фінансової стійкості банку.

У відповідності з Інструкцією затвердженою Постановою Правління національного банку України від 28.08.2001 р. "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" до власних коштів банку віднесений основний і додатковий капітал та відрахування, причому сума додаткового капіталу не повинна перевищувати суму основного капіталу.

Домінуючим фактором оцінки адекватності капіталу є його складові елементи. У банківській практиці виділяють декілька видів капіталу, які мають різний склад і утворюють різні цілі аналізу. У вітчизняній практиці розрізняють

такі види банківського капіталу: балансовий капітал; капітал за вимогами управління, який розраховується як різниця між активами переоціненими і зобов'язаннями; регулятивний капітал.

Доцільно зазначити, що саме регулятивний капітал є основою при визначенні забезпечення банку власними коштами у вітчизняній практиці. У таблиці 2.6 подано склад капіталу українських комерційних банків.

Таблиця 2.6

Склад капіталу Українських комерційних банків

№ п/п	Вид капіталу	Характеристика
1	Основний капітал	
1.1	Статутний капітал	Він визначається за номінальною вартістю звичайних і привілейованих акцій чи паїв, випущених банком.
1.2	Емісійні різниці	Різниця між фактичною ціною купівлі акцій, яка склалася на ринку, і номінальною вартістю акцій
1.3	Резервні фонди	Резерви, які утворені з прибутку банку для попередніх витрат
1.4	Прибутки минулих років	Чистий прибуток, не виплачений у формі дивідендів і залишений банком для інвестиційних цілей
1.5	Прибуток минулого року, що очікує затвердження	Відображено прибуток до його розподілу за результатами зборів акціонерів
2	Додатковий капітал	
2.1	Загальні резерви	Резерви під певні ризики банку (на випадок непередбачених збитків)
2.2	Результати переоцінки основних засобів	Спеціальні фонди банку в частині переоцінки основних засобів
2.3	Результати поточного року	Це є різниця між доходами і витратами банку, тобто прибуток поточного року
3	Субординований борг	Це звичайні не забезпечені банком боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до договору не можуть бути взяті з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій усіх інших кредиторів. Сума субординованого боргу, включеного до капіталу, щорічно зменшується на 20 % її первинного розміру протягом п'яти останніх років дії договору. Субординований борг може включатися до капіталу банку після отримання дозволу Національного банку.

В українській практиці до складу власного капіталу належать переважно постійні елементи. Довготерміновий субординований борг віднесено до складу власних коштів комерційних банків України з 1.11.1999р. Після кризових 2008-2009 років базельським комітетом затверджені нові вимоги до капіталу банків,

які отримали назву Базель III. Цей документ містить нормативні правила до банківських установ, що стосуються посилення вимог до капіталу та ліквідності банків. В частині формування капіталу, базельськими рекомендаціями передбачено поетапне списання інструментів капіталу, які не відповідають вимогам, а тому така складова капіталу банку, як субординований борг в найближчому часі може зникнути.

Власні кошти банку - це його фонди. Можлива структура власних фондів банку на прикладі ПАТ «Комерційний банк «Надра» приведена в табл. 2.7. Зазначені елементи власних коштів банку по різному впливають на його фінансову стійкість.

Таблиця 2.7

Структура власного капіталу ПАТ «Комерційний банк «Надра»

в 2012 р. (у % до загального обсягу)[52]

Елементи власного капіталу	на 01. 07.2012 р.	на кінець 2012 р.
1. Основний капітал, у тому числі:		
1.1. Зареєстрований статутний капітал банку	68,47	68,81
1.2. Емісійні різниці	0,00	0,00
1.3. Резервні фонди	3,21	0,00
1.4. Інші фонди банку:		
1.4. 1. Фонд охорони праці	0,03	0,03
1.4.2. Фонд амортизації	3,95	3,97
1.4.3. Фонд основних засобів	3,33	3,35
1.4.4. Фонд матеріального заохочення	0,11	0,11
1.4.5. Фонд розвитку банківської діяльності	1,69	0,56
1.5. Прибуток минулого року, що очікує затвердження	0,00	0,00
2. Додатковий капітал, у тому числі:		
2.1. Загальні резерви	3,15	6,39
2.2. Результати переоцінки основних засобів	10,97	11,03
2,3. Результат поточного року	0,00	0,00
2.4. Поточний фінансовий результат	5,08	5,75

Деякими авторами для аналізу структури банківського капіталу вводяться

поняття «капітал-брутто» і «капітал-нетто». Власний капітал-брутто – це сума всіх фондів банку і нерозподіленого прибутку по балансу. Власний капітал-нетто – це капітал-брутто за мінусом вкладень банку в господарську діяльність підприємств і організацій, у витрати майбутніх періодів, в акції акціонерних товариств, а також відвернутих коштів, витрат і збитків банку. Інакше кажучи, капітал-нетто - це та частина власних коштів банку, яка може бути використана як кредитний ресурс, тобто, пущена в оборот.

Таблиця 2.8

Структура власних фондів ПАТ «Комерційний банк «Надра» в 2012 р.
(у % до загального обсягу)[19]

Елементи власного капіталу	на 1.07.2012р.	на кінець 2012 р.
1. Зареєстрований статутний капітал банку	72,13	73,01
2. Фонд страхування банківських ризиків	3,31	6,78
3. Резервні фонди	3,38	0,00
4. Фонд охорони праці	0,04	0,04
5. Фонд амортизації	4,16	4,22
6. Фонд основних засобів	3,51	3,55
7. Фонд матеріального заохочення	0,12	0,12
8. Фонд розвитку банківської діяльності	1,78	0,60
9. Результати переоцінки основних засобів	11,56	11,70

Серед елементів капіталу банку найістотніше значення має статутний фонд, його частка в капіталі буває різною (табл. 2.9).

У практичній діяльності, для забезпечення фінансової стійкості слід врахувати, що капіталу банку властиві захисна, оперативна й регулююча функції. Співвідношення між цими функціями складаються в залежності від змін джерел формування капіталу та зовнішнього економічного середовища.

До особливостей балансу комерційного банку, як слід враховувати в заходах, спрямованих на зміцнення його фінансової стійкості, відноситься низька питома вага матеріальних (не фінансових) статей в активі і висока питома частка залучених і запозичених засобів (зобов'язань) в пасиві.

Ступінь покриття активів за рахунок акціонерного капіталу

характеризується особливим показником - мультиплікатором акціонерного капіталу (М) (табл.2.9).

Мультиплікатор акціонерного капіталу (equity multiplier) показує, у скільки разів використання залучених коштів як джерела фінансування збільшує (примножує) акціонерний капітал. Даний коефіцієнт розраховується як відношення активів до акціонерного капіталу.

Предметом особливої уваги в заходах банку по зміцненню фінансової стійкості має стати склад і розподіл капіталу, особливо в період його зростання.

Таблиця 2.9

Ступінь покриття активів за рахунок акціонерного капіталу

(мультиплікатор акціонерного капіталу) ПАТ «Комерційний банк «Надра»

в 2009-2012 р. [34]

(тис.грн.)	2009	2010	2011	2012
Зміна активів	123559090,00	138383422,03	184643675,62	153035964,13
Зміна акціонерного Капіталу	18200100,00	18200100,00	18200100,00	18200100,00
Мультиплікатор акціонерного капіталу	2,87	4,68	10,32	6,47

Розмір статутного капіталу банку є одним з найважливіших параметрів, що має істотний вплив на його фінансову стійкість. Лише певний мінімальний розмір статутного фонду дозволяє забезпечувати зниження ризику втрат у клієнтів банку завдяки наявності у банку належних захисних заходів. Відсутність у банку системи захисту підштовхує його до проведення операцій з залученням незначної частки власного капіталу. Відповідно знижується захищеність клієнтів банку і зростають фактори ризику.

Політика регулюючих органів щодо власного капіталу банку практикується в багатьох розвинутих країнах, там нові повноваження й привілеї

надаються лише тим банкам, у яких обсяг капіталу перевищує встановлені мінімуми.

Об'єктивна потреба у збільшенні власного капіталу банків визначається, насамперед, розширенням масштабів банківських операцій та інфляцією. Однак, слід враховувати, що розширення статутного фонду деякі банки можуть застосовувати незаконні прийоми: видачу позик своїм засновникам з метою вкладення ними коштів в акції банку (жорсткий контроль з боку НБУ за кредитними операціями, в тому числі і встановлення максимального розміру кредиту на одного позичальника на сьогодні значно утруднює проведення подібних операцій).

Істотну роль в забезпеченні фінансової стійкості комерційного банку відіграють кошти в резервному фонді.

На наш погляд, функціями резервного фонду комерційного банку є покриття можливих збитків від банківської діяльності, а також виплата доходу (проценту) по привілейованим акціям у випадку, коли для цього не буде досить прибутку. Основні складові резервних банківських фондів представлені в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Основні складові резервних банківських фондів. [59]

Самостійна політика комерційного банку	Резервна (страхова) політика НБУ
А. Відрахування у власні резервні фонди	Б. Встановлення нормативів обов'язкового резервування комерційних банків, що розміщуються в НБУ і контроль за їх дотриманням. В. Встановлення нормативів відрахування комерційних банків в централізовані страхові фонди комерційних банків

Резервний фонд А формується банком і знаходиться в його розпорядженні. Резервний фонд Б (обов'язкові резерви) створюється у відповідності із встановленими НБУ обов'язковими відрахуваннями банків, але

не знаходяться в його розпорядженні. Резервний фонд В (страхові фонди комерційних банків) - формується за рахунок встановлених НБУ нормативів відрахувань, ці кошти не є власністю банку і не можуть ним використовуватись.

Кошти, за рахунок яких формується резервний фонд, є також джерелом поповнення інших банківських фондів (зокрема, фонду економічного стимулювання, фонду основних засобів тощо). Тому збільшення частки резервного фонду в загальній структурі банку пов'язане із скороченням витрат, які здійснюються за рахунок інших фондів (преміювання працівників, створення соціальної інфраструктури, придбання основних засобів тощо). Важливим є той факт, що чим більша частина чистого прибутку банку направляється на формування фондів (а також і на розширення статутного фонду), тим менші дивіденди акціонерів, збори яких, до речі, і вирішують питання про розміри відрахувань у фонди (в тому числі і в резервний фонд).

Резервний капітал - це високоліквідні засоби (каса, державні облігації, кошти на кореспондентському рахунку). Тому він нерідко використовується для здійснення кредитних, факторингових, інших фінансових операцій. Але тоді він перестає бути резервним капіталом і діє як частина авансованого оборотного капіталу банку.

Це протиріччя є досить складним для вирішення, воно являє собою трансформовану форму протиріччя між ліквідністю й прибутковістю банку.

Утворення комерційними банками резервів, що зберігаються в НБУ, має для їх фінансової стійкості важливе значення.

Ці резерви сприяють створенню деяких, хоча і обмежених, гарантій збереження залучених коштів і разом з тим є засобом стримування намагання банків розширити крупні вкладення. Однак слід враховувати, що такі резерви знижують прибутковість банківської діяльності, оскільки зарезервовані ресурси фактично виключаються з обороту. Зниження ж прибутковості, в свою чергу, чинить негативний вплив на фінансову стійкість комерційного банку.

Отже, в процесі формування та подальшого нарощення власного капіталу, банкам необхідно зважено підходити до структурного наповнення власного

капіталу й враховувати вплив кожного з компонентів на фінансову стійкість банківської установи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

В результаті дослідження практичних аспектів формування вітчизняними банками власного капіталу можна зробити наступні висновки:

Першочерговим завданням для будь-якої банківської установи є формування власного капіталу, що забезпечує надійність банку й ефективність його діяльності, є засобом страхування інтересів вкладників, дає банкові можливість виконувати зобов'язання в непередбачуваних ситуаціях та відкриває можливості для залучення банком коштів на депозити. Вагомий вплив на формування власного капіталу банків має організаційно-правова форма банківської діяльності. Створення банківських установ у формі відкритих акціонерних товариств сприяє більшій прозорості формування власного капіталу. Лідируючі позиції у формуванні сукупного власного капіталу банківської системи загалом займають найбільші банки, які володіють близько 63% власного капіталу всієї банківської системи.

Значна питома вага у власному капіталі належить статутному капіталу, однак загалом середній розмір статутних капіталів банківських установ впродовж останніх років залишався вкрай незначним, що свідчить про необхідність подальшої капіталізації банківської системи. Нарощення власних коштів банківських установ можливе за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел, ще одним із напрямків збільшення обсягів власних коштів банків у вітчизняних умовах є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів та поглинань.

Структурний аналіз власного капіталу банку дає можливість оцінити складові частини за ступенем впливу на фінансову стійкість банківської установи та підходити до формування та нарощення власного капіталу банку більш зважено, врахувавши поточну ситуацію на ринку, потреби і прагнення банківської установи в отриманні прибутку, забезпеченні фінансової стійкості й надійності, а також інтереси акціонерів банку.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

3.1. Шляхи збільшення власного капіталу банків з використанням зарубіжного досвіду

Банківська система є, як відомо, одним із найважливіших елементів економіки країни, оскільки, мобілізуючи тимчасово вільні кошти, перетворює їх у функціонуючий капітал. Успішна діяльність будь-якої банківської установи визначається досягненням мети банківської діяльності, а саме отриманням прибутку. Передумовами, що створюють можливості для досягнення цієї мети, а передусім самого функціонування банку, є формування його власного капіталу. Це зумовлено тим, що власний капітал банку є первинним джерелом банківської системи і, крім того, слугує основою для акумулювання ресурсів інших суб'єктів господарювання та фізичних осіб пропорційно до свого обсягу.

Капітал банку – головний показник його спроможності до подальшого розвитку, оскільки саме капітал є надзвичайно важливим та необхідним елементом забезпечення економічної самостійності, прибуткової діяльності та в підсумку – підвищення фінансової стійкості банку. Зміцнення ресурсної бази банків, інтеграція банківської системи України у світове співтовариство значною мірою залежатимуть від зростання обсягів власних капіталів банків.

Необхідною складовою роботи банків в частині формування власних банківських ресурсів мають стати передусім пошуки джерел поповнення власного капіталу банку, оцінка їх позитивних та негативних сторін.

Серед основних шляхів збільшення власного капіталу розрізняють джерела внутрішнього та зовнішнього походження. Конкретний спосіб нарощення власного капіталу визначається його динамікою, а також динамікою змін банківських активів, допустимими затратами на залучення додаткового капіталу ззовні. Якщо банк планує повільне зростання капіталу з урахуванням зростання активів, то цього можна досягти за допомогою внутрішніх джерел

поповнення, зокрема нерозподіленого прибутку; якщо ж банку необхідне швидке збільшення капіталу, наприклад для виконання підвищених вимог центрального банку, то таке нарощення можна здійснити за допомогою додаткової емісії акцій або залучення зовнішніх інвесторів.

У практичній діяльності банківські установи використовують обидва джерела поповнення власного капіталу, враховуючи реальні потреби і можливості.

Основним внутрішнім джерелом нарощення власного капіталу банку можна вважати чистий прибуток. Джерелом реалізації інвестиційної, фінансової та дивідендної політик будь-якої банківської установи є прибуток, а також кінцевим результатом їх реалізації. Для будь-якого банку він є з одного боку, чистий прибуток – складова частина власного капіталу, збільшує його величину за рахунок своєї абсолютної величини; а з іншого ж боку, прибуток банку є джерелом нарощення власного капіталу. Після сплати податків його розподіляють за двома основними напрямками – виплата дивідендів акціонерам та фінансування подальшої діяльності банківської установи. А отже, банківська установа має дві можливості щодо нарощення власного капіталу банку: по-перше, це безпосереднє збільшення обсягів прибутку як складової власного капіталу шляхом ефективних активних операцій, по-друге, – реінвестування прибутків. Слід зазначити, що кожен із цих напрямів має переваги та недоліки. Зокрема, збільшення обсягів та прибутковості активних операцій спричиняє можливості виникнення більших ризиків та необхідність створення внутрішніх резервів для компенсації можливих втрат, а відтак прагнення отримати більші доходи за активними операціями має бути підкріплене досконалою системою контролю за ризиками.

При реінвестуванні банківського прибутку важливу роль відіграють дивідендні виплати банку, оскільки чим більша частина прибутку буде спрямована на поповнення капітальної бази банку, тим меншими стануть виплачені дивіденди. Розмір дивідендів та регулярність їх сплати безпосередньо впливають на зростання курсу акцій банку на фінансовому

ринку, а відтак систематичне спрямування прибутку на капіталізацію банківської установи може призвести до зниження ринкової вартості акцій банку, що, своєю чергою спровокує втрату інвесторів. Завищений рівень дивідендних виплат приваблює акціонерів, однак може призвести до сповільнення процесу накопичення капіталу та звуження дохідних активних банківських операцій і втрати прибутків у майбутньому.

Таким чином, серед переваг збільшення власного капіталу за рахунок прибутку можна назвати наступні: відсутність витрат на залучення капіталу; збереження існуючого кола власників та збереження контролю над банком; простота здійснення.

Недоліками реінвестування прибутку є ймовірність значного зменшення дивідендних виплат; можливість зниження курсу банківських акцій на фондовому ринку, повільні темпи нарощення власного капіталу.

Отже, збільшення власного банківського капіталу за рахунок прибутку має враховувати не тільки необхідність його нарощення, а й інтереси акціонерів, враховувати ринкову вартість банківських акцій і загальне становище банку на ринку. Саме в цьому завдання ресурсної політики банківської установи щодо управління власним капіталом і прибутком.

На активізацію процесів формування власного капіталу банків впливають такі процеси, як концентрація капіталу, зростання конкуренції та вплив іноземного банківського капіталу на національну економіку. Концентрація банківського капіталу в країнах із перехідною економікою відбувалася двома шляхами. Перший характеризувався створенням великих банків шляхом злиття місцевих комерційних банків; другий – транскордонними злиттям та поглинанням.

Аналіз тенденцій формування капіталу банків України за останніх п'ять років дає змогу зробити висновки про концентрацію капіталу в найбільших банках та зменшення частки активів малих банків у сукупних активах банківської системи України. Процес концентрації капіталу банків триває й сьогодні.

Однією з особливостей функціонування банків України є жорсткий контроль із боку Національного банку України за дотриманням економічних нормативів, базою для розрахунку яких служить власний капітал.

НБУ дозволив банкам залучати кошти на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій і збільшувати таким чином свій регулятивний капітал. Згадані облігації необхідно випускати в бездокументарній формі. Вони можуть бути простими, терміновими та процентними з обмеженим колом розміщення і перебувати в обігу тільки у межах заздалегідь визначеного банком та схваленого Національним банком України кола осіб. Кошти, залучені на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій, враховують у капіталі банку після надання НБУ відповідного дозволу.

У різних країнах банки застосовують різні методи концентрації банківського капіталу. Наприклад, банки США масово нарощують капітал за рахунок додаткового випуску акцій та субординованих облігацій, а також збільшення фонду перерозподіленого прибутку. У Великобританії банки надають перевагу коригуванню структури портфеля активів (а саме – розміру класифікованих активів за ступенем розвитку). Японські банки впродовж багатьох років активно використовували засіб «роздування» капітальної бази, вводячи до неї номінальний прибуток від зростання ринкової ціни інвестиційного портфеля. Якщо американська практика може бути прийнятною для вітчизняних банківських установ, то досвід банків Великобританії та Японії доцільно використовувати обережно. Проте варто мати на увазі, що залучення додаткового капіталу в формі випуску нових акцій спричиняє скорочення дивідендів, а відтак несхвалення акціонерів.

Основні способи збільшення капіталу банками продиктовані змінами нормативних документів Національного банку України.

Тактичними заходами щодо розв'язання проблеми капіталізації банківської системи можна вважати:

– збільшення капіталу за рахунок субординованого боргу, що охоплює вдосконалення механізму його залучення; залучення субординованого боргу за

рахунок випуску банківських облігацій, а також за рахунок випуску банківських єврооблігацій;

– збільшення статутного, додаткового капіталу та механізму розрахунку капіталу (збільшення капіталу шляхом удосконалення механізму розрахунку регулятивного капіталу; збільшення за рахунок зростання банківського прибутку; збільшення за рахунок додаткових внесків акціонерів/учасників банку; за рахунок випуску банками привілейованих акцій);

– збільшення показника адекватності капіталу за рахунок консолідації банківської системи, зокрема консорціумного кредитування, створення банківських об'єднань, груп та корпорацій, а також злиття банків.

У розвинутих країнах консолідація капіталу відбувається за такими напрямками:

1) об'єднання капіталів відбувається серед установ, які конкурують в одному сегменті фінансового сектору, як однієї, так і різних країн (банк – банк / банк однієї країни – банк іншої країни);

2) об'єднання капіталів установ, які працюють у різних сегментах фінансового ринку однієї країни або діють у різних країнах (банк – страхова компанія / банк однієї країни – інвестиційна компанія іншої країни).

До причин фінансової консолідації можна віднести:

– бажання зменшити витрати за рахунок економії на масштабах, зменшити податкові витрати та ефективніше розмістити ресурси;

– прагнення збільшити прибуток завдяки диверсифікації продуктів і універсалізації діяльності.

До інших причин належить диверсифікація й оптимізація кредитних ризиків, оптимізація організаційної та управлінської структур. Загальні причини фінансової консолідації відповідають потребам банківської системи України, характерними рисами якої є велика кількість дрібних банків, високі операційні витрати, низька рентабельність активів (на 1.01.2007 р. – 1,61%, а за станом на 1. 01. 2010 р. має від'ємне значення – 4.38%, на 1. 01. 2012 р. – - 0,76%), висока процентна маржа (на 1.01.2008 р. – 5,03%; на 01.01.2012 р. –

5,32), недосконалий менеджмент тощо [110].

Сучасний розвиток економіки характерний глобалізацією, диверсифікацією, уніфікацією та лібералізацією фінансових ринків. Основними причинами злиття є конкурентне середовище. На думку спеціалістів, банки з активами, рівень яких менший за середньоукраїнський і які залежать від обмеженого кола клієнтів, мають нестабільну ресурсну базу, недостатньо капіталізовані – основні претенденти на консолідацію з ефективнішими або більшими банками. Практично консолідації підлягають усі банки 4 групи, а нині це 117 банків [128].

У країнах Центральної та Східної Європи також активізувалися процеси концентрації банківського капіталу. Збільшенню капіталізації банківської системи сприяє приплив іноземного банківського капіталу. Особлива увага іноземних банків спрямована на Східну Європу, де частка банківських активів під іноземним контролем зросла майже до 60%. На нашу думку, це пов'язано передусім із процесами глобалізаційного проникнення економік і загостренням конкурентної боротьби на банківському ринку. Більшість іноземних банків у країнах Центральної та Східної Європи належить великим банківським структурам Євросоюзу. Вони мають у розпорядженні стабільну капітальну базу та здійснюють постійний моніторинг операцій своїх закордонних підрозділів.

Частка іноземного капіталу в загальному зареєстрованому статутному капіталі діючих банків України протягом 2009 року збільшилася до 36,7%, а деяке зниження присутності іноземного капіталу у 2010 р. до 35,8% пов'язано зі загальносвітовими кризовими процесами. Однак, зі стабілізацією ситуації на внутрішньому банківському ринку присутність іноземного капіталу збільшилась і на 01.01.2012 р. становила 41,9%. Іноземний капітал в Україні представляють 12 країн. Найбільша частка належить капіталу Російської Федерації, Франції, Кіпру, Австрії, Нідерландів, Угорщини, Швеції, Польщі, Греції, Німеччини, Італії. За станом на 1 січня 2012 р. налічувалося 53 банки з іноземним капіталом, 21 із них – зі 100% іноземним капіталом, що дорівнювало 12,0% від загальної кількості діючих банків [128].

Однак роль іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі трактують неоднозначно. Питання присутності іноземного капіталу та його ролі в банківській системі України неодноразово розглянуті у наукових дослідженнях. Відомий український учений-економіст М. І. Савлук стверджує, що істотна присутність іноземного капіталу в банківській системі матиме суттєві негативні наслідки для розвитку національної політики країни – і грошово-кредитної, і фіскально-бюджетної, й інвестиційної [123].

Наприклад, Польща, допустивши іноземні банки на свій ринок (близько 70%), стикнулася з недостатньою можливістю забезпечення фінансової стабільності країни через нестійкість внутрішньої фінансово-банківської системи. Стратегічні цілі економіки Польщі й того іноземного капіталу, що влився в банківський сектор країни, не збіглися.

Приклад Китаю, який нині належить до трійки інвестиційно найпривабливіших країн світу, свідчить про цілком протилежне: ця країна залучає іноземні інвестиції, але при цьому залишає у власності національного капіталу (державного та приватного) всі стратегічні інфраструктурні системи, в т. ч. у банківську систему.

Збільшення капіталізації банківської системи України за рахунок припливу іноземного капіталу має в кінцевому результаті привести до розвитку як банківської системи, так і економіки країни в цілому. Однак іноземний капітал для інвестування реальної економіки поки що не застосовується.

Статистичний аналіз свідчить, що хоча питома вага банківських кредитів у інвестиційну діяльність за останні роки збільшилася, майже всі вони довготермінові, проте згідно зі структурою кредитних вимог банків за суб'єктами згадане зростання обумовлене головним чином потужним збільшенням довготермінового кредитування фізичних осіб. Частка такого кредитування суб'єктів господарювання, як і кредитування їх у цілому, зменшилася.

Дана тенденція проявляється через зацікавленість іноземних банків у власних прибутках. Сукупна частка іноземних банків на ринку кредитування

фізичних осіб у передкризовий період становила 46%, а ринок іпотеки іноземні банківські установи контролювали більше ніж на 65% [128].

Отже, переважна більшість іноземних банків заробляла гроші на споживчому ажіотажі нашого фінансового ринку, залишаючи поза увагою потреби реальної економіки. Як обмеження негативного впливу іноземного капіталу на економіку України можна було б використати обмеження операцій іноземних банків, наприклад на користь довготермінових кредитів підприємствам, а також створити інші економіко-правові умови для вітчизняних банків, за яких вони на внутрішньому ринку створять конкуренцію іноземним банкам.

Вітчизняні банки є недостатньо конкурентоспроможними навіть на українському фінансовому ринку; одна з причин цього – недостатня капіталізація банків. Одним зі шляхів її збільшення є реорганізація банку. Згідно зі Законом України «Про банки і банківську діяльність» основні форми реорганізації банків – це злиття, приєднання, виділення, поділ банку, зміна його організаційно-правової форми [59]. Українським банкам потрібно усвідомити, що злиття чи приєднання є кращим розв'язанням проблеми низької капіталізації, ніж банкрутство або ліквідація.

У цьому контексті пропонуємо банкам спрямувати зусилля на залучення додаткових інвесторів, додаткову емісію цінних паперів, а також розглянути можливості щодо отримання інвестицій шляхом рефінансування іноземних міжбанківських кредитних ресурсів, залучених у формі позичок (особливо субординованих), емісії боргових цінних паперів або сек'юритизації кредитних портфелів. Проблемою для залучення таких коштів може стати дорожча вартість іноземних міжбанківських ресурсів для українських банків через їх нижчі рейтинги, що значно уповільнить зниження процентних ставок за кредитами в середині країни. Однак це допоможе банкам підвищити свою конкурентоспроможність та не бути витісненими з банківського ринку.

Слід звернути увагу на пропозиції інших фінансово-кредитних установ щодо можливості злиття чи поглинання. Стимулювати ці процеси мають

Національний банк України і законодавча влада шляхом удосконалення законодавства, яке регулює процеси об'єднання. Водночас реформувати банківську систему можна іншим шляхом – створивши банківське об'єднання. Згідно зі Законом України «Про банки і банківську діяльність» банківська холдингова група – це банківське об'єднання, до якого належать тільки банки [59]. При цьому материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50 відсотків акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками. Дочірній банк не має права володіти акціями материнського банку. Якщо ж дочірній банк набув права власності на акції материнського банку, то зобов'язаний відчужити їх протягом місяця. Банківські холдингові групи дозволено створювати лише за умови, що угодою про їх створення передбачено виконання головним банком групи додаткових організаційних функцій стосовно банків – членів групи, а також формування системи управління спільною діяльністю. Банківський нагляд за діяльністю банківської холдингової групи здійснюють на індивідуальній та консолідованій основі. Материнський банк зобов'язаний подавати консолідовано-фінансовий і статистичний звіти групи. Материнський банк банківської холдингової групи відповідає за зобов'язаннями своїх членів у межах свого внеску в капіталі кожного з них, якщо інше не передбачено законом або угодою між ними.

Утворення банківських холдингових груп має як позитивні, так і негативні сторони, зокрема створення таких груп ускладнює організаційну структуру об'єднання, що, своєю чергою ускладнює управління та потребує нових управлінських рішень; виникає проблема прозорості діяльності холдингу і загроза монополізації банківського ринку. Однак на користь таких об'єднань можна віднести: збільшення ресурсів холдингових груп, що дасть змогу розширити проведення активних операцій без зниження нормативів діяльності; можливість вкладання коштів у великі інвестиційні проекти; зростання конкурентоспроможності вітчизняних банків стосовно, як вітчизняних, так і

іноземних банків; збереження юридичної незалежності банків-учасників об'єднання.

Отже, можна зробити наступні узагальнення щодо основних напрямів подальшої капіталізації банківської системи та підвищення ефективності функціонування банківського капіталу:

- приділяти належну увагу державному регулюванню розміру капіталу для зменшення ризику банкрутства;
- підтримувати довіру до банківської системи країни, оскільки джерелами зростання банківського капіталу є прибуток суб'єктів підприємницької діяльності й доходи населення, і без істотного розвитку підприємницької діяльності та зростання оплати праці кардинальне нарощування банківського капіталу буде проблематичним;
- збільшувати капітал за рахунок залучення коштів на умовах субординованого боргу, проводити емісію боргових цінних паперів, сек'юритизацію активів;
- дотримуватися основних положень Базельської угоди з урахуванням стану економіки України;
- проводити збалансовану і стабільну дивідендну політику банків;
- залучати міжнародний капітал для розвитку вітчизняної економіки, водночас контролювати присутність іноземного капіталу на рівні, що не призведе до руйнівних наслідків;
- як метод консолідації та концентрації банківського капіталу активно використовувати злиття і поглинання банків, створення банківських об'єднань;
- спростити й затвердити на законодавчому рівні процедури злиття і поглинання банків;
- у період здійснення об'єднання банків створити для них пільгові умови (зменшення податків, економічних нормативів діяльності).

Для кардинального збільшення капіталу банківської системи з метою виходу на рівень розвинених країн необхідні значні ресурси, а нарощення ресурсів потребує певного часового періоду. Від вирішення цього питання

залежить майбутній рівень банківської системи.

Збільшення капіталізації вітчизняної банківської системи – одна з умов подальшої інтеграції банківських структур України у світову банківську систему.

3.2. Формування якісної структури власного капіталу банків з врахування ризиків банківської діяльності

Банки в процесі реалізації своєї діяльності не можуть ігнорувати ризики, що є в основі функціонування будь-якого банку. На думку багатьох авторів, ризик – це вартісне вираження ймовірної події, яка викликає втрати [12, с. 342].

Іншими словами, розширюючи дане твердження, можна сказати, що ризик у банківській справі – це ймовірність події, котра може призвести до втрати банком частини своїх коштів, негативно вплинути на його прибуток або капітал, збільшити додаткові витрати у результаті банківських операцій чи зміни умов зовнішнього середовища.

Виникнення банківських ризиків зумовлено тим, що вартість банківських активів та зобов'язань піддається коливанням під впливом найрізноманітніших чинників: економічних, політичних, соціальних та інших. Метою проведення класифікації банківських ризиків є створення такої управлінської системи, яка б дала змогу банківській установі прогнозувати, аналізувати та мінімізувати окремі їх різновиди та досягти зменшення впливу сукупного ризику на свою діяльність.

Найпоширенішим є поділ ризиків на три категорії:

– фінансові (кредитний ризик; ризик ліквідності; ціновий; базисний; ризик зміни відсоткових ставок; валютний; ринковий; ризик інфляції; неплатоспроможності; інші ризики), що пов'язані з непередбаченими змінами в обсягах, дохідності, вартості й структурі активів і пасивів.

– функціональні (стратегічний; технологічний; ризик операційних або накладних витрат (ризик неефективності); ризик упровадження нових продуктів і технологій). Такі ризики виникають у ході створення певного

продукту або надання послуги як наслідок несвоєчасного чи неповного контролю за фінансово-господарською діяльністю, недоброякісного чи помилкового аналізу відповідної інформації. Вони не менш небезпечні, ніж фінансові, також призводять до фінансових втрат, однак ці ризики складніше ідентифікувати й оцінювати кількісно.

– інші зовнішні ризики (ризик невідповідності; втрати репутації; ризик країни).

Дещо іншу класифікацію банківських ризиків навела Г.С. Панова; поділивши їх на дві групи [113]:

– зовнішні (загальні) (кон'юнктурний; ризик країни; політичний; географічний; ризик невиконання зобов'язань; інфляційний);

– внутрішні (часткові) (за пасивними операціями; кредитний; процентний; валютний; незбалансованої ліквідності; недостатньої диверсифікації діяльності; банківських зловживань).

Основні складові банківського ризику визначено й стандартами Базельського комітету з банківського нагляду, основним завданням якого є запровадження єдиних та ефективних стандартів у сфері банківського регулювання і нагляду. З цією метою Комітет видає директиви та рекомендації для органів нагляду держав, котрі мають у ньому членство. Зазначені документи не є обов'язковими до виконання, проте їх враховують у національному законодавстві держав-членів та інших країн. Категорії ризиків, властивих банківському бізнесові, за стандартами Базеля II (2004 р.) загалом класифікують як фінансовий, операційний та бізнес-ризик [144]; такий підхід є універсальним.

Національний банк України здійснює банківський нагляд за дев'ятьма категоріями ризику: кредитним; ліквідності; зміни процентної ставки; ринковим; валютним; операційно-технологічним; репутації; юридичним; стратегічним. Запроваджена класифікація банківських ризиків практично повністю відповідає загальноприйнятій у банківській справі класифікації і класифікації банківських ризиків Базеля II.

При формуванні власного банківського капіталу мінімізація ризиків повинна спиратися на аналіз фінансового стану банківської установи та його підрозділів, а також брати до уваги ризику проведення конкретних банківських операцій та ґрунтуватися на прийнятті таких рішень, які б дозволили мінімізувати втрати при їх здійсненні.

Основними принципами, на які має спиратися робота щодо мінімізації ризиків, є наступні:

1) дотримання оптимального співвідношення між ризикованістю та прибутковістю банківських операцій;

2) залучення до процесу управління ризиками як керівних підрозділів, так і тих, які безпосередньо забезпечують проведення відповідних банківських операцій;

3) роботу щодо мінімізації ризиків необхідно здійснювати поетапно та безперервно, оскільки постійно змінюються стан банку, фінансові спроможності банківських клієнтів, кон'юнктура грошового ринку, економічна ситуація в країні та в регіоні діяльності банку.

Мінімізувати банківські ризики варто за допомогою системи ризик-менеджменту, що містить наступні елементи: ідентифікація (розпізнавання) ризику; набір засобів і методів оцінки ризиків; інструментарій із обмеження і зниження ризиків; моніторинг та прогнозування ризиків; інформаційні потоки й організаційна структура, яка забезпечує роботу цієї системи.

Система ризик-менеджменту має забезпечувати виконання таких завдань [80, с. 46]:

- оптимізувати співвідношення потенційних можливостей, ризиків, розміру капіталу і темпів зростання банку;
- реалізовувати системний підхід до оцінки й управління ризиками;
- співвідносити ризики й потенційні можливості для досягнення якнайкращих результатів;
- складати найважливішу частину процесу ухвалення управлінських рішень;

– підвищувати керованість банку за допомогою створення адекватної структури контролю.

Як і передбачено Законом «Про банки і банківську діяльність», заснування постійно діючого органу управління ризиками з функціями виявлення, оцінки, аналізу й мінімізації фінансових, функціональних та зовнішніх ризиків є неодмінна передумова стабільної діяльності банку.

Однією з головних проблем в сфері управління ризиками для українських банків в сучасних умовах є поліпшення управління ризиками пасивних операцій загалом та формування власного капіталу зокрема. Чисельні випадки фінансової нестабільності банківських установ постійно демонструють на практиці необхідність серйознішого підходу до аналізу банківських ризиків.

Ризиками банку при формуванні та подальшому нарощенні власного капіталу доцільно управляти в кілька етапів:

- 1) визначення джерел і обсягів інформації, необхідних для оцінки рівня ризиків;
- 3) визначення кола потенційно ризикових клієнтів і методів для оцінки ймовірності реалізації ризиків, побудова шкали ризиків;
- 4) вибір чи розроблення методу мінімізації ризиків;
- 5) ретроспективний аналіз результатів управління ризиками і необхідного коригування за попередніми пунктами схеми.

Система управління ризиками в процесі формування ресурсів банку має опиратися на загальні критерії оптимальності політики банку – ліквідність, дохідність, надійність.

При здійсненні банком своєї діяльності необхідно значну увагу приділяти питанням оцінки вартості власного капіталу, оскільки чітка оцінка його вартості дає змогу отримати відповідну інформацію стосовно прийняття необхідних управлінських рішень, що стосуються поточного стану банківського капіталу, та будувати плани, визначити ефективність діяльності банку, окреслити дії банківської установи на перспективу. На практиці відомо

кілька способів визначення вартості власного капіталу банку, кожний з яких має суттєві переваги та недоліки.

Перший спосіб полягає у визначенні балансової вартості власного капіталу на основі бухгалтерської звітності. Відповідно до цього способу всі активи та зобов'язання банківської установи обліковують за вартістю їх придбання чи виникнення. При цьому власний капітал розраховують як різницю між балансовою вартістю активів та зобов'язань (2.1).

$$K = A - Z \quad (2.1)$$

Цей спосіб оцінки прийнятний тільки тоді, коли балансова та реальна ринкова вартість активів і зобов'язань банку суттєво не відрізняються між собою. У випадку, коли ринкова вартість значно відхиляється від балансової вартості, то згаданий спосіб призводить до спотворення отриманих результатів та неадекватності оцінки власного капіталу банку. Звичайно, зазначений спосіб є порівняно простим і не потребує високої кваліфікації банківських працівників, які проводять деякі розрахунки, а також значних витрат на розрахунки щодо оцінки вартості капіталу.

Другий спосіб ґрунтований на ринковій вартості й полягає у тому, що активи та зобов'язання банківської установи оцінюють за ринковою вартістю, на основі якої розраховують власний капітал банку. Цей спосіб значно точніший ніж перший і відображає реальний рівень захищеності банку й дає змогу реалістичніше та динамічніше визначати оцінку вартості власного капіталу, оскільки ринкова вартість активів та зобов'язань змінюється постійно. Проте, як засвідчує практика, банки не дуже зацікавлені у такому способі розрахунку вартості власного капіталу, особливо тоді, коли він не дуже сприяє зміцненню позицій банку на ринку банківських послуг. Окреслений спосіб використовують зазвичай, менеджери банку для внутрішніх розрахунків, і для визначення реальної вартості власного капіталу, хоча його результати дуже корисні для клієнтів банку, а також інших користувачів даної інформації.

Варто зауважити, що даному способі визначення ринкової вартості власного капіталу банку притаманні окремі недоліки. По-перше, не завжди

можна правильно оцінити активи та зобов'язання банку за ринковою вартістю. По-друге, зазначений спосіб є порівняно трудомістким і потребує високої кваліфікації фахівців, а також суттєвих витрат.

Третій спосіб – спосіб регулювальних бухгалтерських процедур, полягає в обчисленні розміру власного капіталу банку за методикою (правилами та вимогами), що їх встановили відповідні органи, які здійснюють банківський нагляд та ведуть контроль у сфері банківської діяльності. В межах цього способу власний капітал банківської установи розраховують як суму його складових елементів. Механізм визначення власного капіталу банку та його складові кожна країна встановлює самостійно. Проте для забезпечення прозорості банківських систем та фінансової стійкості низка економічно розвинутих країн уклала Базельську угоду, що визначає єдиний основний підхід до визначення структури та порядку обчислення власного капіталу банківських установ країн, які підписали цю угоду [88, с. 85 – 88]. Угода про достатність капіталу містить наступні компоненти: I. Мінімальні вимоги до капіталу; II. Контроль з боку нагляду; III. Ринкова дисципліна.

У першій редакції (тобто у Базелі I) зазначено, що перша компонента – «Мінімальні вимоги до капіталу» – повинна задовольняти такі постулати: капітал банку складається з основного та додаткового; капітал потрібний для покриття кредитного ризику, який визначають за допомогою вагових коефіцієнтів; мінімальне значення достатності капіталу – 8 %. Проте у новому документі Базельський комітет наголошує на значущості та важливій ролі наглядового процесу. Його формалізація набуває особливого значення, оскільки Базель II замість стандартних методів і загальної класифікації ризиків дає найбільшим банкам змогу використовувати системи внутрішніх рейтингів як базу для розрахунків мінімальних вимог до обсягу капіталу та його адекватності [102, с. 3 – 4]. Мінімальний розмір капіталу, який має підтримувати кожен банк, пов'язаний із величиною ризиків, що він приймає, а тому обсяг цього капіталу має бути своєрідним резервом для покриття можливих збитків за рахунок власних коштів. При цьому слід зазначити, що

очікувані збитки банкам необхідно компенсувати за рахунок коштів спеціально створених резервних фондів. Дотримання мінімальних вимог стосовно достатності капіталу банків є традиційно найважливішою складовою пруденційного нагляду.

Перша компонента містить методологію розрахунку мінімально необхідної величини капіталу для трьох ризиків: кредитного, ринкового та операційного. В угоді також передбачено наявність кількох альтернативних варіантів кількісної оцінки кожного з ризиків. Найістотніша відмінність від попередніх версій угоди – намагання укладачів документа відійти при розробленні методології від підходу універсалізації й замінити його підходом індивідуалізації. У першій опорі міститься чимало велика кількість додаткових умов та винятків. Причина їх наявності – бажання зробити методику оцінки капіталу якомога точнішою для кожного окремого випадку, кожної окремої ситуації, кожного окремого банку.

У другій компоненті – «Контроль з боку нагляду» – наголошено на необхідності всебічного ґрунтовного контролю з боку органу банківського нагляду за порядком та результатами розрахунку адекватності капіталу кожної окремої банківської установи. Друга опора базована на чотирьох принципах, що регламентують обов'язки і повноваження банків та органів регулювання стосовно оцінки адекватності капіталу банку. До цих принципів можна віднести:

- 1) процес оцінки ризиків у банках;
- 2) оцінка процесу наглядом;
- 3) капітал понад мінімальні норми;
- 4) втручання нагляду на ранніх стадіях задля усунення проблеми.

У третій компоненті – «Ринкова дисципліна» – наголошено, що в оцінці адекватності капіталу зацікавлені не тільки банки та органи нагляду, а насамперед клієнти, які бажають знати, чи можна довірити свої кошти цій фінансовій установі. Без розкриття інформації для клієнтів, оприлюднення звітності неможливо досягти стабільності банківської системи та довіри до неї,

в чому, власне, й полягає завдання банківського нагляду.

Базель II доповнює облікові стандарти щодо звітності й вимагає від банків розкриття кількісної (статей звітності, показників та коефіцієнтів) та якісної інформації (інформації про корпоративну структуру банку, цілі управління різними портфелями, практику ризик-менеджменту тощо). У третій опорі наголошено на необхідності ведення відкритої та прозорої банківської діяльності, що дасть змогу ринку в особі клієнтів банку повноцінно виконувати свою регулятивну функцію. Вагоме значення має те, що три компоненти-опори є взаємодоповнюючими, і жодну з них не можна розглядати чи використовувати окремо від інших.

Основні положення Базельської угоди при формуванні власного капіталу застосовують і країни, які не взяли участі у підписанні Базельської угоди, але визнають і використовують її. Національний банк України при визначенні адекватності власного капіталу банків також дотримується положень Базельської угоди і постійно вдосконалює методику розрахунку розміру власного капіталу.

Базельська угода III зробила вимоги до капіталу 1-го рівня більш жорсткими. До складу капіталу 1-го рівня повинні входити переважно звичайні акції та нерозподілений прибуток. Встановлюється межа на рівні 100% сукупного капіталу для дозволених інвестицій, вводиться мінімальний норматив співвідношення капіталу 1-го рівня до активів на рівні 3%.

Отже, при проведенні розрахунку величини капіталу, його елементи потрібно структурувати за рівнем якості – виокремлювати з загальної сукупності компоненти, що мають своє призначення й повністю відповідають вимогам Базеля II (у відповідності з вимогами стійкості та прозорості). Так, елементи капіталу 1-го рівня повинні покривати збитки на стадії нормального функціонування банку, а капітал 2-го рівня – при його ліквідації.

Відповідно, до складу додаткового капіталу повинен зараховуватися прибуток звітного року, який підтверджений аудиторською установою, і емісійного доходу, перевіреного й реального. При цьому оцінка повинна

проводитися професіоналами, що не є афілійованими особами комерційного банку.

Субординований борг рекомендується визнавати елементом капіталу тільки у випадку, якщо на протязі його перебування у банківській установі її дохідність не буде знижуватися. Елементи такого боргу повинні відповідати умовам права власності та безповоротності на них, оскільки відсутність постійного джерела надходження, а також невизначеність відновлення після настання строку погашення, не дозволяє компенсувати непередбачувані ризики та втрати.

Міжнародному регулятору слід повністю відмовитися від включення до капіталу загальних резервів, так як вони не можуть вільно брати участь для покриття невизначених ризиків, які можуть виникнути у майбутньому.

Структуризація елементів капіталу за критерієм стійкості обумовлена тим, що саме за такою ознакою можна перевіряти його компоненти щодо здатності покривати очікувані та неочікувані збитки, що надзвичайно важливим є при розрахунку складу регулятивного та економічного капіталу. Регулятивний капітал розраховується з метою дотримання нормативам регулюючих органів та покриття непередбачуваних збитків. Економічний капітал розраховується з метою визначення його адекватності для покриття непередбачуваних збитків від ризиків, які банк на себе прийняв або ризиків, які він зобов'язується взяти на себе у майбутньому, тобто в його розрахунок включаються складові, які слугують резервом як для очікуваних, так і неочікуваних втрат.

Проводячи адаптацію вимог Базеля II до вітчизняних умов, доцільно було б визначати очікувані втрати банківської установи. Для цього необхідно розробити математичні моделі, які б при розрахунку величини достатності капіталу враховували значні ризики: кредитний, ринковий, операційний.

Втрати у зв'язку із кредитним ризиком обумовлені неповерненням позик окремих позичальників впродовж тривалого періоду часу. Їх величина залежить від розміру грошових вимог за кредитним продуктом та ймовірністю дефолту

відповідної кредитної позиції. Непередбачувані втрати на відміну від передбачуваних є значними, однак вірогідність їх виникнення незначна, а розмір визначається за всіма кредитами банку.

При визначенні капіталу за ринковими ризиками береться до уваги те, що очікувані втрати виникають в умовах нормальної кон'юнктури ринку.

Очікувані втрати при операційному ризику визначаються на основі математичних обрахунків ймовірності їх настання.

В умовах, коли відсутні якісні джерела формування банківського капіталу, для регулювання ситуації регулятору варто застосовувати контрактний підхід, суть якого полягає в укладанні угоди між банківськими установами та регулятором, згідно якої банк приймає на себе зобов'язання не виходити за межі погодженого рівня збитків, який повністю забезпечений капіталом. Регулятор, своєю чергою, здійснює нагляд за дотриманням якісних вимог у частині управління банківськими ризиками. Регулятор повинен систематично відслідковувати прогнозований збиток та розмір капіталу, який під ці збитки резервується та при перевищенні банківськими установами заявленої величини втрат, застосовувати відповідні штрафні санкції. Розмір штрафів повинен бути тим вищий, чим більша помилка в прогнозі, та передбачати обмеження операцій на фінансових ринках, оприлюднення інформації про збитки банку і т.п. При цьому банківські установи самостійно, без втручання регулятора мають встановлювати рівень ризиковості своїх портфелів.

З метою уникнення збитковості капіталу банківському менеджменту необхідно більше уваги приділяти виявленню різноманітних ризиків банківської діяльності, їх оцінці та прогнозуванню очікуваних та неочікуваних збитків. Комплексний підхід до вирішення цього питання дасть можливість правильно оцінити та сформувані власний капітал банку, а відтак ефективно провадити банківську діяльність.

Отже, проблема оцінки ризиків, дослідження можливих збитків та підтримання ліквідності набуває важливого значення на рівні як окремої

банківської установи, так і банківської системи країни в цілому, а відтак питання централізованого управління ліквідністю виходять на перший план. Регулювання ліквідності – один з пріоритетних напрямів роботи як окремих банків, так і центрального банку країни. Очевидним стає той факт, що проблеми регулювання банківської діяльності потребують подальшого вдосконалення це стосується, зокрема, питань участі держави в капіталізації банків, удосконалення й забезпечення ефективності процесу рефінансування банків і надання стабілізаційних кредитів, управління ризиками при формуванні ресурсів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Дослідження проблем формування власного капіталу банківських установ має бути спрямована, насамперед, на вироблення як теоретичних, так і практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу формування та нарощення власних коштів банками. У зв'язку з цим необхідно:

1. З метою збільшення конкурентоспроможності вітчизняних банківських установ, а також підвищення капіталізації банківської системи при проведенні банківської діяльності належить враховувати можливості нарощення банківського капіталу за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Збільшення банківського капіталу має оптимально поєднувати інтереси банківської установи та її акціонерів, враховувати ринкову вартість банківських акцій і загальне становище банку на ринку.

2. Вітчизняним банкам, із метою підвищення капіталізації, слід звернути увагу на пропозиції інших фінансово-кредитних установ щодо злиття чи поглинання. Стимулюючий вплив на ці процеси мають забезпечувати Національний банк України й законодавча влада країни. Перспективним напрямом об'єднань банків може стати утворення банківських об'єднань у середовищі дрібних банків, що дасть змогу розширити проведення активних операцій без зниження нормативів діяльності; надасть можливість вкладати кошти у великі інвестиційні проекти; сприятиме зростанню конкурентоспроможності вітчизняних банків стосовно, як до вітчизняних, так і іноземних банків; забезпечить збереження юридичної незалежності банків-учасників об'єднання.

3. При проведенні банками роботи з формування та поповнення власного капіталу необхідно враховувати наявність ризиків банківської діяльності та приділяти належну увагу їх мінімізації. Основна увага менеджменту банку при формуванні та збільшенні власного банківського капіталу має бути зосереджена на визначенні та мінімізації ризику ліквідності. З цією метою управляти ризиками банку слід у кілька етапів: виявлення ризиків; оцінка рівня ризиків; вибір чи розроблення методу мінімізації ризиків.

4. Важливим аспектом роботи банку має стати формування якісної структури власного капіталу. Для цього банкам необхідно звернути увагу на розрахунок економічного капіталу з метою визначення його адекватності для покриття непередбачуваних втрат від ризиків, які банк вже взяв на себе або ризиків, які він (банк) буде приймати на себе у майбутньому. Таким чином до розрахунку економічного капіталу включаються елементи капіталу, які можна використати як резерв для покриття очікуваних та неочікуваних втрат. Втрати банку очікувані та неочікувані, пропонується визначати на основі головних ризиків: кредитного, ринкового та операційного.

Таким чином, виділення напрямків роботи щодо оптимізації роботи банків з формування власного капіталу сприятиме поверненню довіри суб'єктів ринку до банківських установ, залученню більших обсягів ресурсів, подоланню наслідків економічної кризи та підвищенню ефективності банківської системи країни.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведено теоретичні узагальнення та отримано нові вирішення проблем, що виявляються у дослідженні теоретичних та практичних аспектів формування банками власного капіталу. Це дало можливість сформулювати наступні висновки теоретичного, методологічного та практичного характеру, що відображає вирішення основних завдань роботи відповідно до поставленої мети дипломної роботи:

1. Дослідження змісту діяльності банківських установ дало змогу обґрунтувати їх головну роль в забезпеченні взаємодії між суб'єктами економіки в сфері грошових відносин. Аналіз основних підходів до визначення сутності банків дозволив охарактеризувати їх як головних фінансових посередників у ринковій економіці, які забезпечують акумулювання тимчасово вільних грошових коштів з подальшим їх перерозподілом та наданням суб'єктам ринку для проведення виробничої діяльності та задоволення потреб невиробничого характеру. У якості головної функції банків запропоновано розглядати функцію фінансового посередництва, яка поєднує в собі акумуляцію грошових коштів, котрі вивільняються в процесі кругообороту капіталів підприємств та грошових доходів домашніх господарств, а також трансформаційну діяльність, пов'язану зі зміною якісних характеристик грошових потоків.

2. Роль банків у економіці відображають наступні позиції: по-перше, банки, як фінансові посередники займають частку фінансового ринку та перерозподіляють позичкові капітали; по-друге, з огляду на функціональне призначення, банки беруть активну участь у формуванні грошової пропозиції та можуть суттєво впливати на економічне становище загалом; по-третє, банки надають суб'єктам ринку широкий спектр послуг, що, своєю чергою, також впливає на економічні процеси в суспільстві.

3. Вивчення основних підходів до визначення поняття «банківський капітал» дозволило зробити наголос на сутнісних ознаках капіталу банку саме як власних коштів банківської установи, розкрити місце і призначення

банківського капіталу в складі банківських ресурсів.

4. Розглянувши та проаналізувавши функції власного капіталу банку, можна зробити висновок про те, що власний капітал є базовим елементом усіх банківських ресурсів, оскільки формує фінансові можливості створення банку та подальшої його діяльності, забезпечує платоспроможність банку, гарантує, в разі необхідності, покриття негативних наслідків банківської діяльності, а також сприяє підвищенню довіри клієнтів до банку.

5. При формуванні власного капіталу будь-яка банківська установа повинна визначити оптимальний обсяг та структуру власного капіталу за мінімальних витрат при дотриманні внутрішньобанківських потреб та нормативних вимог контролюючих органів і, як результат, забезпечити зростання і подальший розвиток банку. Виконання цього завдання є складним процесом, котрий залежить від можливостей банківської установи, її організаційно-правової форми й наявності відповідних джерел коштів. Величина власного капіталу банку складається з поєднання наступних елементів: статутного капіталу, резервного капіталу, нерозподіленого прибутку минулих років, прибутку або збитку звітного року, іншого капіталу.

5. Дуже важливим є вплив на формування власного капіталу банків організаційно-правової форми банківської діяльності. Створення банківських установ у формі публічних акціонерних товариств сприяє більшій прозорості формування власного капіталу. Лідуючі позиції у формуванні сукупного власного капіталу банківської системи загалом займають найбільші банки, які володіють близько 63% власного капіталу всієї банківської системи.

1. 6. Значна питома вага у власному капіталі належить статутному капіталу, однак загалом середній розмір статутних капіталів банківських установ впродовж останніх років залишався вкрай незначним, що свідчить про необхідність подальшої капіталізації банківської системи. Нарощення власних коштів банківських установ можливе за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел. Оскільки показники прибутковості банківської діяльності протягом останніх років мали негативне значення і нарощення капіталу за рахунок такого

джерела надзвичайно ускладнене, в роботі пропонується звернути увагу на зовнішні джерела поповнення власних коштів, зокрема утворення банківських об'єднань.

7. Структурний аналіз власного капіталу банку дає можливість оцінити складові частини за ступенем впливу на фінансову стійкість банківської установи та підходити до формування та нарощення власного капіталу банку більш зважено, врахувавши поточну ситуацію на ринку, потреби і прагнення банківської установи в отриманні прибутку, забезпеченні фінансової стійкості й надійності, а також інтереси акціонерів банку.

8. Оптимізація роботи вітчизняних банків щодо формування власного капіталу потребує вдосконалення традиційних напрямів такої діяльності. Важливим напрямом роботи банків має стати визначення головних ризиків: незбалансованої ліквідності, операційний ризик (ризик втраченої вигоди), ринковий ризик. Мінімізація впливу даних ризиків на формування банківських ресурсів повинна забезпечуватися комплексним управлінням та відбуватися поетапно, а саме: 1) виявлення ризиків; 2) виявлення джерел інформації необхідної для оцінки ризиків; 3) оцінка імовірності реалізації ризиків; 4) корегування капіталу банку у відповідності з очікуваними та неочікуваними втратами.

Таким чином, виділення напрямів роботи щодо оптимізації роботи банків щодо формування й нарощення власного капіталу сприятимуть відновленню довіри суб'єктів ринку до банківських установ, залученню більших обсягів ресурсів, подоланню наслідків економічної кризи та підвищенню ефективності, як самого банку, так і банківської системи країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аккерман Йозеф. Уроки кризиса / Йозеф Аккерман // The economist : The world in 2009. – 2008. – С. 92–93.
2. Алексеенко М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики / М. Д. Алексеенко : монографія. – К. : КНЕУ, 2002. – 276 с.
3. Алексеенко М. Д. Структура капіталу комерційного банку / М. Д. Алексеенко // Фінанси України. – 2001. – № 4. – С. 123–131.
4. Аналіз банківської діяльності / [А. М. Герасимович, М. Д. Алексеенко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – [2-ге вид.]. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с.
5. Бабичева Ю. А. Российские банки. Проблемы роста и регулирование / Ю. А. Бабичева, Е. В. Мостовая. – М. : Экономика, 2006. – 278 с.
6. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 384 с.
7. Банки, вилучені з Державного реєстру банків України / [підгот. О. Сілецька] // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 8 (198). – С. 67–69.
8. Банківська енциклопедія / [під ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза]. – К. : Ельтон, 1993. – 336 с.
9. Банківський менеджмент : навчальний посібник / [О. Кириченко, І. Гіленко, А. Ятченко]. – К. : Основи, 1999. – 671 с.
10. Банківський нагляд. Фінансовий стан банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/index.htm.
11. Банківські операції : підручник / [за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза]. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
12. Банківські операції : підручник / [за ред. Міщенка В. І., Слав'янської Н. Г.]. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
13. Банковский портфель-2 / [под ред. Ю. И. Коробова, Ю. В. Рубина]. – М. : СОМИНТЕК, 1994. – 752 с.

14. Банковское дело : учебник / [под ред. проф. В. И. Колесникова, проф. Л. П. Кроливецкой]. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 464 с.
15. Большая советская энциклопедия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bse.sci-lib.com>.
16. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Вазрилияна]. – 4 -е изд. доп. и перераб. – М. : Ин-т новой экономики, 1999. – 1248 с.
17. Бутняров А. Єврооблігації – шлях до залучення іноземних інвестицій / А. Бутняров // Ринок цінних паперів України. – 2007. – № 1–2. – С. 75–78.
18. Васильченко З. Капіталізація банків як ключова компонента стратегії зростання / З. Васильченко // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2004. – № 5–2. – С. 76–86.
19. Васюренко Л. В. Ресурси комерційного банку: теоретичний та прикладний аналіз : монографія / Л. В. Васюренко, І. М. Федосік. – Х. : ПП Яковлева, 2003. – 88 с.
20. Версаль Н. І. Особливості формування депозитних ресурсів банками України / Н. І. Версаль / Фінанси України. – № 12. – 2009. – С. 89–95.
21. Вовчак О. Д. Банківська справа : навчальний посібник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. – Львів : Новий світ, 2008. – 559 с.
22. Вожжов А. П. Процессы трансформации банковских ресурсов : монография / А. П. Вожжов. – Севастополь : СевНТУ, 2006. – 339 с.
23. Вожжов С. П. Доступність банків до рефінансування та можливості варіаційного регулювання їх ліквідності / С. П. Вожжов // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 111–119.
24. Вожжов С. П. Про збалансованість активів і пасивів при регулюванні банківської ліквідності / С. П. Вожжов // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2007. – Випуск 9. – Ч. 3. – С. 249–255.
25. Вожжов С. П. Проблемы совершенствования нормативного регулирования ликвидности коммерческих банков / С. П. Вожжов // Вестник

СевНТУ. Вып. 66. Экономика и финансы : Сб. научн. тр. ; [редкол. В. И. Плаксин (отв. ред.) и др.] ; Севастоп. гос. техн. ун-т. – Севастополь : СевГТУ, 2005. – С. 17–23.

26. Гайда Н. Капіталізація українських банків як показник інвестиційного клімату в країні / Н. Гайда // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 61–66.

27. Галіцейська Ю. М. Актуальні питання фінансової стійкості в контексті формування банківських ресурсів / Ю. М. Галіцейська // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених „Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання”. / ред. колег. Васильчишин О. Б. [голова та ін.] – Тернопіль, 31 жовтня 2008 р. – С. 35–37.

28. Галіцейська Ю. М. Вплив світової економічної глобалізації на присутність Іноземного капіталу в банківській системі України / Ю. М. Галіцейська // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Науковий збірник. – Івано-Франківськ, 2008. – Випуск IV. – Том 2. – С. 148–153.

29. Галіцейська Ю. М. Злиття банків як один з методів консолідації капіталу / Ю. М. Галіцейська // Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції до 30-ти річчя факультету банківського бізнесу ТНЕУ „Становлення і розвиток банківської системи України в умовах ринкових перетворень в економіці”. / [відп. за вип. Ткачук В.О.] – Тернопіль : Астон, 2008. – С. 34–35.

30. Галіцейська Ю. М. Капіталізація банківської системи України : проблеми та перспективи / Ю. М. Галіцейська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2008. – № 4. – С. 76–82.

31. Галіцейська Ю. М. Оптимізація діяльності банківських установ щодо організації депозитних операцій / Ю. М. Галіцейська, О. Л. Малахова // Світ фінансів. – Тернопіль, 2010. – № 3. – С. 18–30.

32. Галіцейська Ю. М. Перспективи діяльності іноземних банків у банківській системі України / Ю. М. Галіцейська // Збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції „Міжнародна банківська

конкуренція: теорія і практика” / ред. колег. А. О. Єпіфанов [голов. ред. та ін.] – Суми, 15–16 травня 2008 р. – С. 23–24.

33. Галіцейська Ю. М. Перспективи розвитку банківської системи України в умовах світових глобалізаційних процесів / Ю. М. Галіцейська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Фінансовий ринок України: глобалізація та євроінтеграція (Збірник наукових праць) ; НАН України ; Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2008. – Вип. 1 (69). – С. 207–214.

34. Галіцейська Ю. М. Перспективи та шляхи оптимізації формування власного капіталу банків / Ю. М. Галіцейська // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Фінансові ресурси регіону: організація та управління” / ред. колег. Ткачук І.Г. [голов. ред. та ін.] – Івано-Франківськ, 9–11 листопада 2006 р. – С. 129–131.

35. Галіцейська Ю. М. Проблеми фінансової стійкості в контексті формування ресурсів комерційних банків / Ю. М. Галіцейська // Збірник наукових праць I Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених „Фінансова політика України: реалії та перспективи розвитку” / ред. колег. Михайлівська І. М. [голова редколегії та ін.] – Хмельницьк, 15–16 травня 2008 р. – Том II. – С. 41–43.

36. Галіцейська Ю. М. Процеси глобалізації економіки та банківська система України / Ю. М. Галіцейська // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції „Сучасний стан та перспективи розвитку банківської справи в Україні” / ред. колег. Вовчак О. Д. [голова та ін.] – Львів, 17–18 травня 2007 р. – С. 190–192.

37. Галіцейська Ю. М. Чинники формування ресурсної бази банків / Ю. М. Галіцейська // Збірка наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції „Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку” / головн. ред. Данілов О.Д. – Київ, 16 листопада 2009 р. – С. 45–47.

38. Голуб А. Гроші, кредит, банки / А. Голуб, Л. Семенюк, Т. Смовженко. – Львів : Центр Європи, 1997. – 208 с.

39. Господарський кодекс України. Закон від 16.01.2003, № 436–IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
40. Гриньков Д. Удар оттоком / Д. Гриньков // Бізнес. – 2009. – № 16 (847). – С. 33–35.
41. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі : навчальний посібник / М. П. Денисенко. – К. : Алерта, 2004. – 478 с.
42. Деньги, кредит, банки : учебник для вузов / [под. ред. академ. РАЕН Е. Ф. Жукова]. – 2-ое изд. перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ–ДАНА, 2003. – 600 с.
43. Дзюблюк О. В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки / О. В. Дзюблюк. – К. : Поліграфкнига, 2000. – 512 с.
44. Дзюблюк О. В. Теоретичні та прикладні аспекти реалізації банками ресурсної політики / О. В. Дзюблюк, Ю.М. Галіцейська – Тернопіль, Вектор, 2012. – 208 с.
45. Довгань Ж. М. Банківській капітал: суть і значення / Ж. М. Довгань // Вісник НБУ. – 1998. – № 7. – С. 18–20.
46. Довгань Ж. М. Капіталізація банківської системи України / Ж. М. Довгань // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 10–14.
47. Доллан Эдвин Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Долан Эдвин Дж., Кэмпбел Конни Д., Кэмпбел Розмари Д. ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. В. Лукашевича. – М., 1996. – 448 с.
48. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Б. Д. Гаврилишин (голова ред. ради) [та ін.]. – К. : Академія, 2000, 2002. – Т. 1. – 719 с.
49. Економічна енциклопедія : у трьох томах / Б. Д. Гаврилишин (голова ред. ради) [та ін.]. – К. : Академія, 2000, 2002. – Т. 3. – 951 с.
50. Економічна теорія : Політекономія : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання-Прес, 2001. – 581 с.
51. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / за ред. М. І. Молдованова. – К. : Техніка, 1993. – 856 с.

52. Енциклопедія банківської справи України / редкол. В. С. Стельмах (голова) [та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
53. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / [А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало]. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с.
54. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам / К. Жидко // Вісник НБУ. – 2005. – № 11. – С. 63–65.
55. Жуков А. И. Менеджмент і маркетинг в банках / А. И. Жуков. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 191 с.
56. Зайцев О. Всю систему менять надо / О. Зайцев // Банковская практика за рубежом. – 2007. – № 6. – С. 80–85.
57. Закон України "Про Національний банк України" (з наступними змінами і доповненнями) № 679 від 20.05.99 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=679-14>.
58. Закон України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" №639–VI від 31.10.2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=639-17>.
59. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121– III від 7.12.2000 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – С. 5–13.
60. Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо форми створення банків та розміру статутного капіталу» № 133-V від 14.09.2006р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=133-16>.

61. Закон України «Про Державний бюджет на 2012 рік» № 4282–VI від 22.12.2011р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>
62. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 283/97–ВР від 22.05.1997 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=283%2F97-%E2%F0>
63. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 № 2664–III / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2664-14>
64. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. № 4452–VI / Верховна Рада України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>
65. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23 лютого 2006 р. № 3480–IV // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2006. – № 5. – С. 3–29.
66. Заруба Ю. О. Формування і використання власного капіталу комерційних банків / Ю. О. Заруба // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 24–25.
67. Заутер В. Банковская система и рынки кредита / [В. Заутер, В. Усоскин, С. Шваб]. – Frankfurt am Main : Bankakademie-Verlag GmbH, 1996. – 178 с.
68. Злупко С. М. Перехідна економіка: сучасна Україна : навч. посіб. / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2006. – 324 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
69. Ивлев В. Balanced Scorecard – Альтернативные модели / В. Ивлев, Т. Попова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.iteam.ru/articles.php?pid=1&tid=2&sid=27&id=478>.
70. История экономических учений : учебн. пособие / под ред. В. Антонова. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 784 с.

71. Івасів І. Б. Кількісні і якісні аспекти відкритості та транспарентності банків / І. Б. Івасів // Фінанси, облік та аудит : зб. наук. пр. Вип. 7 ; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2006. – С. 60–70.
72. Івасів І. Б. Регулювання банківського бізнесу та дерегулювання банківської діяльності / І. Б. Івасів // Фінанси, облік і аудит : наук. зб. Вип. 1 ; відп. ред. А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 83–98.
73. Івасів І. Б. Управління вартістю банку : монографія / І. Б. Івасів. – К. : КНЕУ, 2008. – 288 с.
74. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах. Затверджена постановою Правління Національного банку України № 492 від 12.11.2003 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2004. – № 2. – С. 3–70.
75. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Затверджена постановою Правління Національного банку України №368 від 28.08.2001 р. // Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. – 2001.– № 6.– С. 3–35.
76. Ісмаїлов В. Б. Методи та інструменти залучення довгострокового капіталу / В. Б. Ісмаїлов // Фінанси України. – 2004. – № 8. – С. 97–101.
77. Квасницька Р. С. До питання капіталізації вітчизняних комерційних банків / Р. С. Квасницька, Г. Г. Старостенко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2009. – № 2. – С. 100–107.
78. Киселёв В. В. Управление банковским капиталом (теория и практика) / В. В. Киселёв. – М. : Экономика, 1997. – 256 с.
79. Ключко Л. А. Банківська система України в контексті викликів фінансової кризи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: – http://www.confcontact.com/2008dec/1_klusko.htm.
80. Кльоба Л. Ризик-менеджмент банківської інвестиційної діяльності / Л. Кльоба. – Вісник НБУ. – № 1. – 2010.– С. 44–47.
81. Ковалев А. П. Оценка кредитных рисков в Базельском соглашении – 2

/ А. П. Ковалев // Банковская практика за рубежом. – 2006. – № 3. – С. 62–67.

82. Ковалев О. П. Ризики банківської системи України в умовах приєднання до Світової організації торгівлі і дотримання вимог угоди Базеля II

/ О. П. Ковалев // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 6 (60). – С. 28–35.

83. Косова Т. Д. Банківські операції : навч. посібник / Т. Д. Косова, О. Р. Циганов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 372 с.

84. Косой А. М. Капитал коммерческого банка / А. М. Косой // Деньги и кредит. – 1993. – № 9. – С. 33–44.

85. Кох Т. У. Управление банком : в 5 кн. Кн. 1. / Кох Т. У. ; пер. з англ. – Уфа : Спектр, 1993. – 132 с.

86. Кравченко І. Криза та регулювання фінансової системи: уроки і перспективи / І. Кравченко, Г. Багратян // Вісник НБУ. – 2009. – № 1. – С. 19–23.

87. Кротюк В. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2006. – № 3. – С. 2–5.

88. Кротюк В. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 3–8.

89. Кротюк В. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах / В. Кротюк, В. Міщенко // Банківська справа. – 2005. – № 4. – С. 3–9.

90. Лаврушин О. И. Деньги, кредит, банки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.exsolver.narod.ru/Books/Bank/Lavrushin/.

91. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии : собр. соч. Т. 1, Кн. 1 : Процесс производства капитала. / К. Маркс. - М.: Политиздат, 1983. – 905 с.

92. Мартинюк Ж. Ресурсна база комерційних банків / Ж. Мартинюк // Фінанси України. – 1998. – № 11. – С. 112–114.

93. Марцин В. С. Проблеми і шляхи підвищення капіталізації банківських установ в управлінні капіталом банку / В. С. Марцин // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 77–88.

94. Маршал А. Принципы политической экономии : в 3-х томах / А. Маршал ; [пер. с англ.] – М. : Прогресс, 1993. – 350 с.
95. Маслак Н. Г. Проблеми капіталізації банківської системи України / Н. Г. Маслак // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 11. – С. 31–39.
96. Матвієнко В. Вплив іноземного капіталу на інвестиційний клімат в Україні / В. Матвієнко, П. Матвієнко // Вісник НБУ. – 2003. – № 10. – С. 37.
97. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку / А. А. Мещеряков // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 89–93.
98. Миль Д. С. Основы политической экономии : в 3-х т. / Д. С. Миль; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1980. – 459 с.
99. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін ; пер з англ. С. Панчишина. – К. : Основи, 1998. – 963 с.
100. Мітенко С. Сутність економічного капіталу та його роль у забезпеченні фінансової стійкості банку / С. Мітенко // Вісник НБУ. – 2008. – № 1. – С. 58–64.
101. Міщенко В. Ліквідність банківської системи : економічна сутність, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник НБУ. – 2008. – № 11. – С. 6–10.
102. Міщенко В. Особливості визначення та управління регулятивним капіталом / В. Міщенко, С. Подік // Вісник НБУ. – 2008. – № 3. – С. 2–7.
103. Мануйленко В. Н. Формирование качественной структуры собственного капитала банка / В. Н. Мануйленко // Банковское дело. – 2012. – № 12. – С. 49–54.
104. Міщенко В. Шляхи подолання фінансово-економічної кризи в Україні / В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2009. – № 2. – С. 3–7.
105. Мовсесян А.Г. Интеграция банковского и промышленного капитала: современные мировые тенденции и проблемы развития в России / А.Г. Мовсесян . – М.: Финансы и статистика, 1997. – 443с
106. Могильницька М. П. Аналіз та оцінка ресурсної бази банків України / М. П. Могильницька // Регіональна економіка. – 2007. – № 4. – С. 127–133.

107. Мочерний С. В. Політична економія : навч. посіб. / С. В. Мочерний, О. А. Устенко, С. В. Фомішин. – Херсон : Дніпро, 2002. – 794 с.
108. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – изд. 4-е, испр. и доп. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1960. – 900 с.
109. Основи економічної теорії : посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Рибалкін, М. О. Хмелевський, Т. І. Біленко, А. Г. Прохоренко та ін. – К. : Академія, 2002. – 352 с.
110. Основні показники діяльності банків на 1 липня 2012 року // Вісник НБУ. – 2012. – № 8 (174). – С. 33.
111. Павлюк С. М. Власний капітал як основа формування ресурсів комерційного банку / С. М. Павлюк // Проблеми системного підходу в економіці : зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2004. – Вип. 7. – С. 82–89.
112. Павлюк С. М. Оцінка адекватності власного капіталу / С. М. Павлюк // Науковий вісник Державної академії статистики, обліку та аудиту. – 2004. – Вип. 4. – С. 51–58.
113. Панова Г. С. Анализ финансового состояния коммерческого банка / Г. С. Панова. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 272 с.
114. Пашанин И. Сбалансированная система показателей как основа стратегического управления [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті www.iteam.ru/publications/strategy/section_27/article_3220/.
115. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Затверджена постановою Правління Національного банку України №23 від 25.01.2012 р. // Національний банк України. – Офіц. вид. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>
116. Проскурин А. М. Границы защитных свойств банковского капитала / А. М. Проскурин // Бизнес и банки. – 2000. – № 13. – С. 4–5.
117. Раєвський К. Роль субординованого капіталу у формуванні ресурсної бази банків / К. Раєвський, М. Алексеєнко // Вісник НБУ. – 2001. – № 9. – С. 18–20.

118. Розвиток банківської системи України, як основа реалізації стратегії економічного зростання: монографія / [О.В. Дзюблюк, Б.П. Адамик, Г.Р. Балянт та ін.]; за ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – 384 с.
119. Реверчук С. К. Банківській капітал: історія, теорія, досвід / С. К. Реверчук, У. В. Владичин, С. І. Кубів ; [за ред. док. екон. наук, проф. С. К. Реверчука]. – Львів : ВПВ ЛьвЦНТЕІ, 2004. – 276 с.
120. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків : навч. посіб. / [В. І. Міщенко, А. В. Шаповалов, В. В. Салтинський, І. М. Вядрова]. – К. : Знання, КОО, 2002. – 216 с.
121. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1 : Начала политической экономии и налогообложения / Д. Рикардо. – М. : Госполитиздат, 1941. – 288 с.
122. Роуз Питер С. Банковский менеджмент / Питер С. Роуз ; [пер. с англ. со 2-го изд.] – М. : Дело, 1995. – 768 с.
123. Савлук С. Динаміка та структура банківського капіталу в трансформаційній економіці України / С. Савлук // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 2. – С. 15–22.
124. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках / Дж. Ф. Синки ; пер. з англ. 4-го перераб. изд. – М. : Catallaxy, 1994. – 957 с.
125. Слав'юк Р. А. Дослідження теоретичних основ і структури банківського капіталу / Р. А. Слав'юк, О. В. Гнатишак. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.khibs.edu.ua/1\(6\)2009/R1/6.pdf](http://www.khibs.edu.ua/1(6)2009/R1/6.pdf)
126. Словник банківських термінів. Банківська справа : Термінологічний словник / [А. Г. Загородній, О. М. Сліпушко, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко]. – К. : Аконіт, 2000. – 605 с.
127. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 684 с.
128. Статистичний бюлетень Національного банку України (електронне видання), серпень 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.

129. Статистичні публікації та аналітичні огляди. ССПД. Зовнішній сектор, вересень 2012 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/SDDS/Dates/dates.htm>.
130. Структура банковского дела / под ред. Г. Асхауера. – М. : Научная книга, 1996. – 640 с.
131. Тимошенко О. П. Особливості капіталізації банківської системи в умовах трансформаційної економіки / О. П. Тимошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 167–172.
132. Ткачук Н. М. Капітал банку як економічна категорія / Н. М. Ткачук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11 (77). – С. 173–178.
133. Торяник Ж. И. Коэффициентный и интегральный анализ как методы оценивания уровня функциональной достаточности ресурсного потенциала банков / Ж. И. Торяник // Бизнес Информ. – 2008. – № 3. – С. 93–98.
134. Тюрго А. Р. Избранные экономические произведения / А. Р. Тюрго. – М. : Соцэкгиз, 1961. – 198 с.
135. Усоскин В. М. Современный коммерческий банк: управление и операции / В. М. Усоскин. – М. : Вазар-Ферро, 1994. – 320 с.
136. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учебник для вузов / [Л. А. Дробозина, Л. Г. Окунева, Л. Д. Андросова и др.] ; под ред. проф. Л. А. Дробозиной. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 2000. – 479 с.
137. Фридман М. Рынок как средство развития общества // Публикации проекта «Свободная Среда». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inliberty.ru/library/classic/343/>.
138. Хейне П. Экономический образ мышления / П. Хейне, П. Дж. Боуттке, Л. Дэвид ; [пер. с англ. и ред. Т. А. Гура]. – 10-е изд. – М. : СПб : К. : Вильямс, 2005. – 530 с.
139. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Дж. Р. Хикс ; [ред., вступ. статья Р. М. Энтов] ; [перевод с англ.] – М. : Прогресс-Универс, 1993. – 488 с.

140. Цивільний кодекс України. Закон від 10.01.2003 р. №435 –IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>.
141. Шаповалов А. Присутність іноземного капіталу в банківському секторі України / А. Шаповалов // Вісник НБУ. – 2008. – № 4. – С. 2–6.
142. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : нач. посіб / В. М. Шелудько. – К. : Знання-Прес, 2002. – 535 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
143. Шкарпова О. Система безпеки / О. Шкарпова // Галицькі контракти. – 2008. – № 38. – С. 30–34.
144. Basel Committee on Banking Supervision. Consultative document. Operational Risk (January 2003). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs164.pdf>.
145. Basel Committee: International convergence of capital measurement and capital standards (June 1998). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs118.htm>.
146. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework (June 2004). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>.

Додаток А.

Класифікація видів власного капіталу

№ п/п	Ознака	Вид капіталу	Характеристика видів капіталу
1.	Організаційно-правова форма діяльності банку	а) акціонерний власний	Формується від випуску та розміщення акцій
		б) пайовий власний капітал	Формується за рахунок внесків коштів та майна (паїв) учасників. Пайовий банк організовується на засадах товариства з обмеженою відповідальністю. При виході учасника із пайового банку йому виплачується вартість частини майна банку, пропорційна його частці у статутному капіталі.
2.	Форма інвестування	а) власний капітал у грошовій формі	Чинним законодавством України передбачено формування власного капіталу лише у грошовій формі в національній та вільноконвертованій валюті. Грошова форма найбільш розповсюджена, універсальна і ліквідна.
		б) власний капітал у матеріально-речовій формі	Власний капітал у даній формі формується у вигляді будівель, споруд, обладнання тощо.
		в) власний капітал у формі фінансових активів	Власний капітал у даній формі формується у вигляді внесків до нього акцій, облігацій тощо. У вітчизняній банківській практиці формування власного капіталу банків у цій формі не
3.	Форма власності	а) приватний власний капітал	Власний капітал заснований на власності фізичної особи.
		б) колективний власний капітал	Власний капітал заснований на власності колективу, різних видів господарських товариств та підприємств.
		в) державний власний капітал	Права власності на капітал банку належить державі в особі державних органів.
4.	Резидентність	а) національний власний капітал	Власний капітал, що сформований і належить за правом власності юридичним та фізичним особам - резидентам України.
		б) іноземний власний капітал	Власний капітал, що сформований і належить на правах власності юридичним та фізичним особам - нерезидентам.

Продовження Додатку Б.

5.	Характер використання власниками	а) власний капітал, що нагромаджується	Власний капітал використовується у виробничих цілях, тобто для здійснення банківських операцій і надання послуг.
		б) власний капітал, що споживається	Власний капітал використовується у споживчих цілях, тобто на матеріальне стимулювання й соціальний розвиток колективу банку.
6.	Характер використання у банківській діяльності	а) робочий власний капітал	Робочим є власний капітал, який приносить дохід.
		б) неробочий власний капітал	Неробочим є власний капітал, який вкладений в активи, що не тільки не приносять банку доходів, а іноді є фактично збитковими.
7.	Спосіб розрахунку	а) балансовий власний капітал	Балансовий власний капітал розраховується як різниця між балансовою вартістю активів та зобов'язань банку.
		б) нормативний власний капітал	Нормативний власний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення економічних нормативів діяльності банків і деяких інших потреб. Обчислення нормативного власного капіталу проводить за досить складною формулою, яка постійно коригується НБУ. За основу беруть показник балансового власного капіталу, який потім коригується на різноманітні банківські ризики
8.	Порядок і джерела формування	а) статутний капітал	Статутний капітал - це сукупність власних коштів акціонерів пайових внесків засновників, які надаються ними в постійне розпорядження банку.
		б) резервний капітал та інші спеціальні фонди	Резервний капітал та інші спеціальні фонди - це фонди, які створюються із чистого прибутку після оподаткування і призначається для покриття можливих збитків у процесі діяльності, забезпечення зобов'язань банку та інші цілі (напр., стимулювання працівників тощо).
		в) нерозподілений прибуток	Нерозподілений прибуток - це залишок чистого прибутку після сплати податків та дивідендів, який призначається для розширення банківського бізнесу.
		г) субординований капітал	Субординований капітал - це борг, який виникає в банку в разі залучення коштів інвестора з метою включення їх до капіталу

Додаток Б

Кількісний склад банківської системи України за період
з 2005 р. по 2012 р.*

№ п/п	Назва показника	01.01. 2005р.	01.01. 2006р.	01.01. 2007р.	01.01. 2008р.	01.01. 2009р.	01.01. 2010р.	01.01. 2011р.	01.07. 2012р.
1	Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	197	194	177
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	4	1	6	1	7	6	6	23
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	20	20	19	19	13	14	18	23
4	Кількість діючих банків	160	165	170	175	184	182	176	176
5	<i>з них:</i> з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51	55	53
6	<i>у тому числі</i> зі 100-відсотковим іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18	20	22
7	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9

*Складено на основі [10; 169; 196]

Додаток Б.1

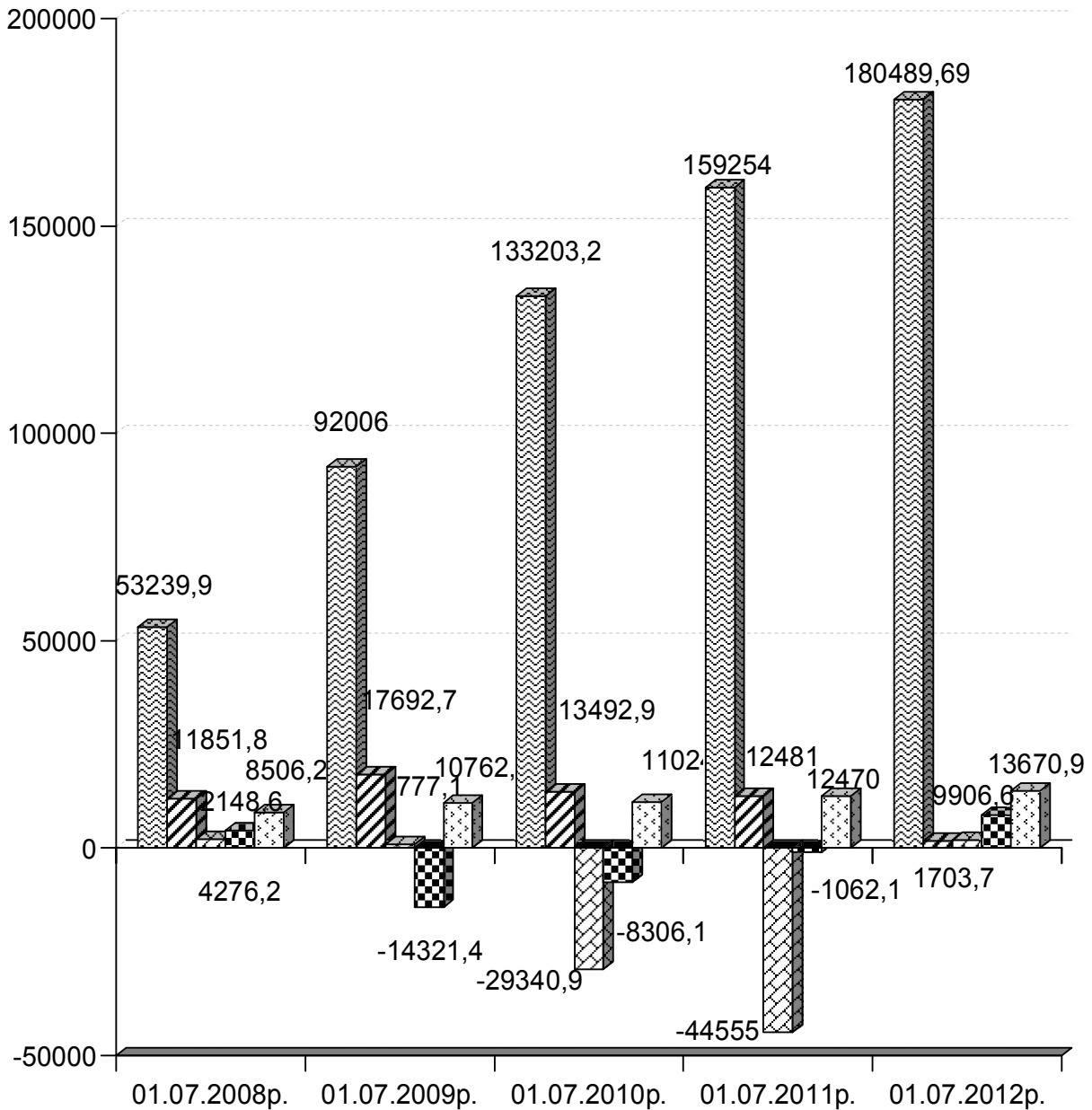
Розміщення банків України в розрізі регіонів

Регіони	Кількість діючих банків, одиниць						
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	01.07. 2012
Усього	169	175	184	182	176	176	176
Республіка Крим та Севастополь області:	3	3	2	2	2	2	2
Вінницька	-	-	-	-	-	-	-
Волинська	2	2	2	2	2	1	1
Дніпропетровська	13	14	13	13	13	13	14
Донецька	10	10	10	11	11	10	10
Житомирська	-	-	-	-	-	-	-
Закарпатська	1	1	1	1	1	1	1
Запорізька	3	2	3	3	3	3	3
Івано-Франківська	1	1	1	1	1	-	-
Київська та м.Київ	100	105	112	113	110	114	115
Кіровоградська	-	-	-	-	-	-	-
Луганська	2	2	2	2	2	2	2
Львівська	5	5	5	5	4	5	5
Миколаївська	-	-	-	-	-	-	-
Одеська	10	10	10	9	9	8	8
Полтавська	2	2	3	3	3	3	3
Рівненська	-	-	-	-	-	-	-
Сумська	2	2	2	2	2	1	1
Тернопільська	-	-	-	-	-	-	-
Харківська	12	11	11	10	9	9	8
Херсонська	-	-	-	-	-	-	-
Хмельницька	-	-	-	-	-	-	-
Черкаська	-	-	-	-	-	-	-
Чернівецька	-	-	-	-	-	-	-
Чернігівська	3	3	3	3	3	3	3

*Складено на основі [196]

Додаток В

Динаміка структури власного капіталу банків України
за період з 01.07.2008 р. по 01.07.2012р.*

- ☒ Сплачений зареєстрований статутний капітал
- ☒ Загальні резерви, резервний фонд та інші фонди банку
- ☒ Результат минулих років
- ☒ Результат поточного року
- ☒ Результати переоцінки основних засобів та нематеріальних активів

*Джерело: складено автором на основі [196]

Додаток Д

Дотримання банківськими установами України вимог Національного банку щодо мінімального розміру регулятивного капіталу та адекватності капіталу [196]

№ п/п	Норматив	01.01. 2008р.	01.07. 2008р.	01.01. 2009р.	01.07. 2009р.	01.01. 2010р.	01.07. 2010р.	01.01. 2011р.	01.07. 2011р.	01.01. 2012р.	01.07. 2012р.
1	Н1 Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (млн.грн.)	72 264,7	88 965,4	123 065,6	119 475,6	135 802,1	147 503,2	160896,9	171169,8	178454,0	174643,0
2	Н2 Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10%)	13,92	13,40	14,01	14,54	18,08	20,60	20,83	19,20	18,90	17,98
3	Н3 Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%)	---	---	11,82	12,59	13,91	14,57	14,57	14,65	14,96	14,58

Додаток Е

Дотримання банківськими установами України вимог Національного банку щодо
нормативів ліквідності [196]

№ п/п	Норматив	01.01. 2008р.	01.07. 2008р.	01.01. 2009р.	01.07. 2009р.	01.01. 2010р.	01.07. 2010р.	01.01. 2011р.	01.07. 2011р.	01.01. 2012р.	01.07. 2012р.
1	Н4 Норматив миттєвої лік від- ності (не менше 20%)	53,60	54,25	62,38	69,81	64,45	69,63	58,50	54,30	58,48	52,75
2	Н5 Норматив поточної лік від- ності (не менше 40%)	75,31	71,41	75,16	73,87	72,90	81,72	77,33	73,02	70,53	70,75
3	Н6 Норматив короткострокової ліквідності (не менше 20%) (з 2010р. не менше 60%)	39,93	38,03	32,99	32,63	35,88	100,28	91,19	89,34	94,73	94,46

